

الله أكبر

جایگاه مساجد در نظام اسلامی

از منظر قرآن

آیت الله هاشمی رفسنجانی

تهیه و تنظیم: مؤسسه مسجد

سرشناسه	:	هاشمی رفسنجانی، اکبر، ۱۳۱۳-
عنوان و نام پدیدآور	:	جایگاه مساجد در نظام اسلامی از منظر قرآن / هاشمی رفسنجانی؛ تهیه و تنظیم موسسه مسجد.
مشخصات نشر	:	قم: زینی، ۱۳۹۰.
مشخصات ظاهری	:	۱۰۴ ص.
شابک	:	۹۷۸-۹۶۴-۲۷۸۳-۱۵-۱
وضعیت فهرست نویسی:	:	فیبا
یادداشت	:	کتابنامه به صورت زیرنویس.
موضوع	:	مسجدها
موضوع	:	مسجدها -- جنبه‌های قرآنی
موضوع	:	مسجدها-- ایران -- جنبه‌های سیاسی
موضوع	:	مسجدها-- ایران -- جنبه‌های اجتماعی
شناسه افزوده	:	موسسه مسجد، گردآورنده
رده بندی کنگره	:	BP ۱۳۹۰۲۶۱ ج ۲ / □
رده بندی دیویی	:	۷۵/۲۹۷
شماره کتابشناسی ملی:	:	۲۴۹۷۹۷۳

مرکز پخش: قم، مدرسه علمیه دارالشفاء، موسسه مسجد

تلفن: ۰۲۵-۳۷۷۳۱۴۴۷ - ۳۸۸۲۹۰۹۷

۰۹۱۲۲۵۱۷۳۴۶

نام کتاب: جایگاه مساجد در نظام اسلامی از منظر قرآن
گردآوری: ..... موسسه مسجد
چاپ: .....
نوبت چاپ: ..... اول - زمستان ۱۳۹۰
شمارگان: ۱۰۰۰
شابک: ۱ - ۹۷۸-۹۶۴-۲۷۸۳-۱۵-۱

فهرست

- مقدمه آیت الله هاشمی رفسنجانی ۹
- پیشگفتار ۱۲

گفتار اول: تاریخ مسجد

- مسجد از زمان هبوط حضرت آدم جزء ساختار ادیان آسمانی است ۱۵
- «ساخت مسجد» اولین اقدام پیغمبر ﷺ بعد از هجرت ۱۷
- مساجد حقیقتاً باید مرکز دانش باشد ۱۸
- افتخار خدمت در مسجد ۲۰
- در تاریخ اسلام هیچ نقطه جغرافیایی به اندازه مسجد تأثیرگذار نبوده است ۲۲
- منع پیامبر در جنگ‌ها از حمله به معابد و کلیساها ۲۳

گفتار دوم: احکام مسجد

- ساخت و اداره مسجد باید موحدانه و با اخلاص باشد ۲۸
- مسجد ضرار ۳۰
- مسجد ضرار؛ استفاده از مسجد برای اهداف غیر الهی ۳۱
- عمران مساجد ۳۲

۶..... جایگاه مساجد در نظام اسلامی از منظر قرآن

۳۳..... پاکیزگی مسجد از آلودگی‌های مادی و معنوی

۳۴..... آراستگی مسجد با نمازگزاران و خود مسجد است

۳۵..... در قرآن حفظ و بازگذاشتن مساجد یک تکلیف بسیار جدی است

۳۶..... مسجد محدود به زمان و مکان و یک مخلوق نیست

گفتار سوم: ویژگی‌های مسجد

۳۹..... مسجد از مهم‌ترین نهادهای دین اسلام

۳۹..... روح نور الهی در ظرف مساجد تحقق پیدا می‌کند

۴۲..... مسجد فقط یک نقطه عبادی نیست

۴۲..... مساجد، شبکه عظیم و گسترده در همه جغرافیای دنیای اسلام

۴۳..... یک مسجد روستای کوچک هم همان بیوت مجلل و مرتفع است

۴۳..... بیت المعمور

۴۳..... سرمایه مسجد، انسان‌هایی هستند که به مسجد می‌آیند و می‌خواهند خوب بشوند

۴۵..... توجه به نیازهای جامعه و افراد و خانواده‌ها جز انتظاراتی است که از مسجد می‌رود

۴۵..... تعلیمات گوناگون مردم می‌تواند در مسجد تأمین شود

۴۵..... تقدس مسجد حالت جاودانگی و تأثیر به کارها می‌دهد

۴۶..... مسجد مکان تذکر معاد

۴۶..... مسجد با همه عظمتش مظلوم و غریب مانده

۴۷..... مساجد می‌توانند محور درستی برای کمال و پیشرفت و توسعه جامع بشریت باشند

۴۹..... مساجد مراکز الهام بخش بشریت‌اند

۴۹..... نقش مساجد جامعیت انکارناپذیر دارد

۵۰..... مسجد نقطه‌ای است که انسان به خدا می‌رسد و خدا به انسان عنایت ویژه می‌کند

۵۲..... انسان‌سازی، بهترین دست‌آورد حضور در مساجد

۵۳..... نقش مساجد در انسجام و وحدت جامعه

۵۳..... تعلیم و تربیت در مسجد

۵۶..... نقش مساجد در پیروزی انقلاب‌ها

مقدمه ۷

گفتار چهارم: نماز و مسجد

نماز را جدای از مساجد نمی‌دانیم ۶۱
در اسلام هر آموزه‌ای وزنی دارد و به اندازه وزن خودش باید در موردش فکر کنیم ۶۳

گفتار پنجم: روحانیت و مسجد

روحانیت و مسجد سرنوشتشان با هم دوخته شده ۶۷
پیش از انقلاب اگر برای روحانی یک مسجدی پیدا می‌شد، توفیق عظیمی بود ۶۷
با روحانی صالح، خیلی از دردهای روحی و اجتماعی مردم حل می‌شود ۶۹
قبل از انقلاب اگر روحانی به مسجد دست پیدا می‌کرد فتح بزرگی بود ۷۰
روحانی را این قدر باید راضی کرد که با خیال راحت با میل و اشتیاق و مسابقه به مسجد برود ۷۱
نقش روحانیت و مساجد در حفظ امنیت ۷۲
در طول تاریخ مساجد و علما پناهگاه مردم بودند ۷۳

گفتار ششم: حوزه و مسجد

باید مسئول مساجد امام جماعت باشد و امام جماعت هم باید آموزش ببیند ۷۷
ظرف درست طبیعی حضور در بین مردم، سرمایه مساجد است ۷۸
تربیت افراد برای مسئولیت امام جماعت و مدیریت مسجد باید جزء کارهای اصولی حوزه باشد ۷۸
وارد شدن درس مدیریت مسجد در متون تحصیلی حوزه توفیق بالایی است ۷۹

گفتار هفتم: مدیریت مسجد

مدیریت مسجد کار خیلی متنوعی است و شاخه‌های بسیاری دارد ۸۲
مساجد ظرفیت « دو » مدیر را ندارند ۸۲
سرمایه علمی و تجربی ما همان تجربه ائمه جماعات است ۸۳
مراجع در فکر اداره مساجد باشند ۸۳
امام مسجد مهم‌ترین عنصر مسجد است ۸۴

۸..... جایگاه مساجد در نظام اسلامی از منظر قرآن

پرداختن به مسجد باید از کارهای اساسی باشد ۸۵

گفتار هشتم: مسجد و حکومت

نهاد مسجد اکنون (در دوران حکومت اسلامی) انصافاً زینده یک نظام اسلامی نیست ۸۹
روستای بی‌مسجد، در حکومت اسلامی هیچ تناسبی با اهداف حکومت اسلامی و نظام اسلامی ندارد

..... ۸۹

ما جمهوریت و حاکمیت مردم را از مساجد داریم ۹۱

تعیین استاندارد برای ساخت مساجد ۹۲

روایات، مخالف ساخت مساجد مجلل است ۹۲

نظام، دولت و دستگاه‌های مدیریتی کشور باید به مسجد بهای بیشتری بدهند ۹۳

مساجد، محل تلاقی مردم با مسئولان و مدیران جامعه است ۹۴

طرح پیشنهادی در کیفیت اداره مساجد ۹۴

در حکومت اسلامی مسجد نمی‌تواند تافته‌ای جدا بافته و جدای از مجموعه نظام شکل بگیرد ۹۶

نقش مساجد در سیاست‌های فرهنگی چشم انداز بیست ساله ۹۷

مصوبات مجمع تشخیص مصلحت در مورد مساجد ۱۰۰

مقدمه آیت الله هاشمی رفسنجانی

«جایگاه مساجد در نظام اسلامی از منظر قرآن» عنوان مجموعه‌ای است که مؤسسه مسجد بر اساس چند سخنرانی اینجانب در سال‌های اخیر جمع‌آوری کرده که تلاشی ارزشمند در جهت توجه مردم و مسئولان کشور به مسجد و امور مربوط به آن است. البته اگر وقت اجازه می‌داد، می‌توانستند با مراجعه به مجموعه سخنرانی‌ها، مصاحبه‌ها و پیام‌هایی که طی ۳۰ سال گذشته با محوریت موضوع مسجد داشتیم، مجموعه را کامل‌تر کنند. با توجه به زحمتی که کشیده‌اند، وظیفه خویش می‌دانم که با نگارش این متن به عنوان مقدمه، از همکاران مؤسسه مسجد و شخص حجت الاسلام والمسلمین تقی قرائتی تشکر نمایم، چون تلاش برای نهادینه کردن فرهنگ مسجد و اخلاق مسجدی در جامعه، از اقدامات خدا و خلق پسندانه‌ای است که علاوه بر اجر اخروی، جامعه را به سوی معیارهای درست زندگی منطبق با تعالیم الهی سوق می‌دهد.

مسجد اسم مکان از ریشه ثلاثی مجرد «سجد» می‌باشد، بر اساس آیات قرآنی ریشه در همه ادیان الهی و تعالیم انبیا دارد، اما نقطه اوج قداست مسجد به صورت خاص همزمان با ورود پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله به مدینه و ساخت

۱۰ ..... جایگاه مساجد در نظام اسلامی از منظر قرآن

مسجد قبا در بیرون آن شهر است. از آن زمان تا کنون مساجد در کنار عبادات عباد الرحمن محلی برای مسائل سیاسی، اجتماعی و فرهنگی جوامع مختلف بوده که حضور نبی اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ و ائمه هدی، مخصوصاً علی بن ابیطالب عَلَيْهِ السَّلَام برای حلّ و فصل دعاوی و مشکلات فردی و اجتماعی مردم و حتی تفهیم و بسیج مردم برای اعزام به غزوات و سریات شاهی بر نقش اجتماعی مساجد می‌باشد.

از گذشته‌های دور می‌گذرم که چگونه مسجد و امام مسجد در حوادث روزگار مأمّن و ملجأ مردم بوده‌اند و به دوره اخیر می‌پردازم که مساجد سراسر کشور اسلامی ما با توجه به زنجیره نیرومندی که به خاطر حضور روحانیت مبارز و متدین در مساجد و برگزاری مناسبت‌های خاص، مبارزه با رژیم دین‌گریز پهلوی به بدنه جامعه گسترش می‌داند.

همین جا خوب است که خاطره‌ای را یادآوری نمایم که نشان از جایگاه مسجد در میان مسلمانان برای مبارزه علیه بیگانگان است. اوایل انقلاب اسلامی، آقای شعلال، یکی از مبارزین الجزایری که سابقه سال‌ها مبارزه با استعمارگری فرانسه داشت، به ایران آمده بود و در مسجد آیت الله طالقانی در یک سخنرانی درباره اهمیت مسجد گفت: «وقتی فرانسوی‌ها کشور ما را اشغال و مستمره کردند، همه مظاهری را که سرمایه جهاد ما بود، از بین بردند و ما جز مساجد جایی را برای هدایت و مبارزه نداشتیم».

وی سخنان ناصحانه‌ای داشت، تأکید می‌کرد که با مساجد می‌توانید بر همه مشکلات فائق شوید. سخنانش برای ما که سال‌های سال در مساجد، تکایا و مناظر با مردم صحبت می‌کردیم، برای ادامه راه نیز ملموس بود. البته باید به این نکته تأسف بار نیز اشاره کنیم که به ادله مختلف

نتوانستیم برای سخت افزاری و نرم افزاری مساجد برنامه ریزی نماییم و وجود ۳۰ هزار مسجد بدون امام جماعت و مقایسه مساجد ایران با مساجد کشوری که لائیک بودنش، شهره عام و خاص و حتی سیاست رسمی است، این تأسف را بیشتر می نماید.

در کنار این نکات تأسف بار، وجود روحانیت عالم و آگاه و طلبه های فاضل در حوزه های علمیه و تدوین سیاست های کلی مربوط به امور فرهنگ، به ویژه درباره مساجد که در بخش پایانی همین مجموعه آمده، در کنار مردم متدینی که ایران اسلامی در دامان خویش دارد، نوید آینده ای را می دهد که مساجد ایران اسلامی به همان جایگاهی که قرآن کریم در لابلای آیات فراوان خویش برای مسجد ترسیم کرده است، برسند. البته نباید فراموش کنیم که سرمایه های مادی و معنوی و ظرفیت های بالقوه نیاز به برنامه های جامع اجرای در همه ابعاد دارند.

اکبر هاشمی رفسنجانی

رئیس مجمع تشخیص مصلحت نظام

پیشگفتار

بحث درباره شکل‌گیری نظام اسلام بر محور قرآن است. امروز درباره مسجد صحبت می‌کنم که جایگاه این بحث در کتب فقهی ما معمولاً در «مکان نمازگزار» می‌آید که فکر می‌کنم مسئله بسیار مهمی است؛ ولی چون نوع مخاطبان ما مسجدی هستند و با مسجد سروکار دارند، ممکن است بعضی چیزهایش برای آنان تازگی نداشته باشد؛ فکر می‌کنم اما مجموعه آن بحث قابل توجهی باشد. ساختار نهاد مسجد جزء مهم‌ترین کارهای ساختاری نظام اسلامی است که از زمان خودش تا اکنون و ان شاء الله تا آینده آثار گرانمایی در زندگی جامعه اسلامی و امت ما خواهد داشت. آیاتی که درباره مسجد از قرآن استفاده می‌شود خدمتتان عرض می‌کنم؛ البته اگر بخواهیم به روایات بپردازیم، بحث بسیار طولانی می‌شود.^۱

---

۱. خطبه های نماز جمعه ۱۳۸۸/۱/۷.

گفتار اول

تاریخ مسجد

مسجد از زمان هبوط حضرت آدم جزء ساختار ادیان آسمانی است

اولین نکته‌ای که می‌خواهم عرض کنم و به نظر می‌رسد که این مطلب را از قرآن می‌شود استفاده کرد این است که مسجد از زمان هبوط حضرت آدم بر روی زمین و ایجاد تکلیف- حتی با تعبیر مسجد- همیشه بوده و جزء ساختار ادیان آسمانی است؛ البته معمولاً امروزه معابد ادیان مختلف با اسم مسجد شناخته نمی‌شود؛ مثلاً کلیسا است، کنیسه است، صومعه است، دیر است و امثال اینها؛ اما از قرآن استفاده می‌شود که تعبیر مسجد از اول بوده است که مواردی را از قرآن خدمتان عرض می‌کنم.

از زمان خود حضرت آدم شروع می‌کنم. مسجد از ریشه «سجده» گرفته شده است. سجده اولین مسئله‌ای بود که بعد از خلقت حضرت آدم و بشر پیش آمد. به ملائکه تکلیف شد که بر آدم سجده کنند. آنان اطاعت کردند؛ اما ابلیس ابا کرد. مسجد از همین سجده مشتق شده است. محل سجده عام است و از نظر عبادی، عمومیت بیشتری دارد. بعد بلافاصله وقتی که نوبت به فرزندان آدم می‌رسد در سوره اعراف، خداوند بعد از اشاره به خلفت حضرت آدم و هبوط ایشان به زمین خطاب‌های او را به بنی آدم با توضیحات اضافی مناسب با زمان بیان می‌کند. چند مورد است که حالا به آن موارد نمی‌پردازم.

۱۶ ..... جایگاه مساجد در نظام اسلامی از منظر قرآن

از اینها معلوم می‌شود که از زمان تشکیل جامعه بشری و فرزندان حضرت آدم این گونه خطاب‌ها و این احکام برای بشر آمده است: ﴿قُلْ أَمَرَ رَبِّي بِالْقِسْطِ وَأَقِيمُوا وُجُوهَكُمْ عِندَ كُلِّ مَسْجِدٍ وَادْعُوهُ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ كَمَا بَدَأَكُمْ تَعُودُونَ﴾^۱ این آیه چهار فراز دارد که روی «توحید، عبادت، معاد و اخلاص» تکیه شده است. در اینجا لفظ مسجد آمده و ممکن است کسی در تفسیر آیه بگوید مسجد همان محل عبادت است و اسم [مکان خاص] نیست؛ ولی ما برای این عمومیت نیز دلیلی نداریم. چرا نپذیریم که عنوان مسجد همان موقع بوده و در ساختار دینی که حضرت آدم مروج آن در اولاد خودش بوده، وجود داشته است.

قبل از خاتم انبیا حضرت رسول ﷺ حضرت عیسی بودند. در زمان حضرت عیسی، تعبیر مسجد در قرآن نمی‌بینیم؛ اما بعد از ایشان در داستان «اصحاب کهف» که ده‌ها سال بعد از حضرت عیسی پیش آمده، وقتی که مردم اصحاب کهف را پیدا می‌کنند و قداست آنان را می‌فهمند، با اختلافاتی که در برخورد با آنان بوده، کسانی که رأیشان غالب شد، گفتند روی قبور آنان مسجد می‌سازیم: ﴿قَالَ الَّذِينَ غَلَبُوا عَلَىٰ أَمْرِهِمْ لَنَتَّخِذَنَّ عَلَيْهِمُ مَسْجِدًا﴾^۲ این صدها سال قبل از این است که اسلام بیاید؛ یعنی در آن زمان کلمه مسجد بوده است.

اشاره شد که شاید کسی بگوید این مسجد، مسجد اصطلاحی ما نیست؛

---

۱. اعراف: ۲۹.

۲. کهف: ۲۱.

بلکه معبد و جای سجده است؛ ولی به هر حال این لفظ به همین شکل آمده و ما از این دو فراز (زمان حضرت آدم و در امت پیش از آخرین پیغمبر) می‌فهمیم که مسجد وجود داشته است؛ البته در کتاب‌های دینی آنان با این عنوان نیست.

از طرفی «مسجدالاقصی» نیز قبل از آمدن اسلام مسجد بوده است؛ یعنی آن روزی که حضرت رسول ﷺ به طرف مسجدالاقصی نماز می‌خواندند، همین نام مسجدالاقصی روی آن بوده و مسجد خطاب می‌شده است و شب معراج توقفگاه اول حضرت رسول ﷺ بوده است؛ با این بیان روشن است که قبل از اسلام و پیش از اینکه در اسلام مسجدی ساخته شود مسجد وجود داشته؛ بنابراین مسجد جزء ساختار اساسی ادیان آسمانی است. جایی که مردم در مقابل خدا سجده و عبادت کنند و با خدا ارتباط ویژه برقرار کنند.^۱

«ساخت مسجد» اولین اقدام پیغمبر ﷺ بعد از هجرت

وقتی در مدینه زمینه‌ای مهیا شد، پیغمبر ﷺ با آن شکلی که مطلع هستید بعد از لیله المبیت فرار کردند و به طرف مدینه رفتند. با اینکه مردم مدینه به انتظار پیامبر هر روز در دروازه جنوبی مدینه می‌ایستادند تا به استقبال پیامبر بشتابند، در «قبا» توقف کردند و در انتظار آمدن علی ابن ابیطالب علیه السلام بودند تا آنان خود را به پیامبر برسانند. در همین چند روزی که در قبا بودند اولین کاری که کردند این بود که پایگاه اساسی خود (مسجد

۱. خطبه‌های نماز جمعه، ۱۳۸۸/۱/۷.

۱۸ ..... جایگاه مساجد در نظام اسلامی از منظر قرآن

قبا) را ساختند و با آمدن علی ع و دوستان نزدیک دیگر به طرف مدینه حرکت کردند. به محض ورود به مدینه نیز اولین کارشان این بود که باز پایگاهی بسازند که با مردم سر و کار داشته باشند؛ بنابراین زمین حلالی پیدا کردند و با مشارکت مردم که مصالح می آوردند در مدت کوتاهی مسجدی را ساختند.

خود پیغمبر ص مثل مردم در آوردن مصالح کار می کرد. خانمها شب مصالح می آوردند و آقایان در روز مسجد می ساختند؛ البته مسجد به شکلی نبود که ما حالا در ذهنمان هست. دیواری نسبتاً کوتاه و سقفی با چوب و حصیر و زمینی که با سنگ ریزهها مفروش شده بود و در کنار آن هم چند حجره ساختند که پیغمبر و یاران نزدیکشان آنجا زندگی می کردند. آنجا پایگاه حکومتی پیغمبر ص بود.

از آن به بعد مردم مدینه گروه گروه می آمدند و با پیغمبر ص بیعت می کردند و شرط خودشان را می گفتند. پیغمبر ص نیز مطالبات خود را می گفتند. در چنین شرایطی توانستند آن افکار اصیل اسلام را برای مردم توضیح بدهند؛ در نتیجه همان سال اول زمینه حرکت حکومتی پیغمبر ص در مدینه شکل گرفت.^۱

مساجد حقیقتاً باید مرکز دانش باشد

زمان پیغمبر ص به علت اینکه محدودیت اماکن حکومتی بود، بسیاری از کارها در خود مسجد انجام می گرفت؛ مثلاً مقدمات جنگها، تقسیم غنائم و

۱. خطبه‌های نماز جمعه، ۱۳۸۸/۴/۲۶.

خیلی از کارها؛ حتی کنار مساجد جاهایی ساخته بودند که مهاجرین و ابن سبیل را در آنجا میزبانی می کردند و آموزش‌ها در آنجا بوده درس‌ها آنجا بود. عمده کارهای عمومی در مسجد انجام می شد.

بعد از زمان پیغمبر صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ به تدریج کارهای اداری و حکومتی از مسجد به ادارات مخصوص رفت؛ البته این اقتضای توسعه جهان اسلام و توسعه کارهای دینی بود و کسی هم اعتراض نداشته؛ ولی «آموزش و تعلیم و تربیت» مدت‌ها در مساجد ماند. معمولاً مدارس دینی اسلامی بر محور مساجد ساخته می شدند، مسجد اصل بود و در کنار آن مدرسه و دانشگاه می ساختند و علوم از مسجد توسعه می یافتند؛ بنابراین تمام کسانی که آموزش می دادند یا آموزش می دیدند از بعد عبادی تقدس معنوی پیدا می کردند؛ مثلاً جامع الازهر در مصر، مسجد جامع بوده و هنوز هم با همان اسم است؛ گر چه امروزه به دانشگاه هم می گویند جامع؛ اما از یک مسجد جامع شروع شده و به اینجا رسیده که الان می بینید هزار سال است.

در مراحل بعدی تاریخ مدارس و دانشگاه‌ها رفته رفته از مسجدها جدا شدند. حوزه‌های علمیه‌ای به وجود آمدند که مستقل و به دور از مسجد بودند. بعد در بسیاری از حوزه‌های علمیه هم بسیاری از علوم تدریس نمی شد. در گذشته همه علوم یک کشور در حوزه‌های علمیه بود؛ البته نمی شود گفت الان باید این گونه باشد. چون وسعت آموزش و تعلیم و تربیت آن قدر زیاد است که حکومت باید اماکن فراوان داشته باشد؛ ولی این خاصیت مساجد دارد ضعیف می شود و ضعیف هم شده. مساجد حقیقتاً باید یک مرکز دانش باشند و در آنجا باید رشته‌های علوم انسانی دست کم به شکلی تعلیم داده شود و مساجدی که تأسیس می شوند در کنار خود مراکز

۲۰ ..... جایگاه مساجد در نظام اسلامی از منظر قرآن

آموزشی، تربیتی و آموزشی عمومی یا آموزشی خاص در بعضی موارد داشته باشند. اینها از مواردی است که فعلاً مساجد، آن نقش قدیمی خود را ندارد.^۱

افتخار خدمت در مسجد

ببینید سابقه خدمت در معبد چه ارزشی داشته است. هر مقامی می‌تواند در این مسجد خدمتگذاری کند. در سوره آل عمران عظمت آل ابراهیم و آل عمران را بیان می‌کند، می‌گوید افتخار بزرگ این دو خاندان این است که از خدمه مساجد و معابد بوده‌اند. داستان حضرت مریم خیلی گویاست. مادر حضرت مریم (همسر عمران نبی) بعد از فوت شوهر خود تصمیم گرفت فرزندی را که در رحم دارد نذر مسجد و معبد کند؛^۲ یعنی مخصوص مسجد باشد و تمام زندگی او نذر شد که در خدمت معبد باشد. این رسم در قدیم بوده و الان دیگر بین ما نیست. شاید هم نیاز نیست. ایشان از خداوند خواست که این نذر را بپذیرد. وقتی که بچه متولد شد، دید دختر است.^۳ آن موقع مرسوم نبود دخترها را در خدمت مسجد ببرند. با حسرت گفت خدایا! این که دختر شد! از خدا ندایی شنید یا به قلبش آمد که خداوند این نذر را پذیرفت؛^۴ بنابراین مریم برای خدمت به معبد تحویل معبد شد. دورانی که به بلوغ رسید و مشغول عبادت و خدمت بود همه مسابقه گذاشته بودند که متکفل رشد مریم شوند که حضرت زکریا (باجناب حضرت عمران) با قرعه،

۱. خطبه‌های نماز جمعه، ۴/۲/۱۳۸۸.

۲. ﴿إِذْ قَالَتِ امْرَأَتُ عِمْرَانَ رَبِّ إِنِّي نَدَرْتُ لَكَ مَا فِي بَطْنِي مُحَرَّرًا فَتَقَبَّلْ مِنِّي إِنَّكَ أَنْتَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ﴾. (آل عمران: ۳۵).

۳. ﴿فَلَمَّا وَضَعَتْهَا قَالَتْ رَبِّ إِنِّي وَضَعْتُهَا أُنْثَىٰ﴾. (آل عمران: ۳۶).

۴. ﴿فَتَقَبَّلَهَا رَبُّهَا بِقَبُولٍ حَسَنٍ﴾. (آل عمران: ۳۷).

متکفل اداره و تربیت مریم شد. وقتی که حضرت زکریا می‌رفت در محراب سری به مریم بزند، می‌دید کنار مریم غذا هست.^۱ غذایی که او نیاورده بود؛ زیرا غذا را کنترل می‌کرد ببیند غذاها از کجا آمده؛ برای همین پرسید: ﴿ قَالَ يَا مَرْيَمُ أَنِّي لَكَ هَذَا ﴾^۲ مریم گفت: خدا داده.^۳ این مسئله زکریا را متوجه مقام عظیم مریم کرد که گویا از غذاهای بهشتی است. البته در قرآن نیست که غذا بهشتی است؛ ولی با این تعبیر از طرف خدا آمده. این مریم با این عظمت و با نذر مادرش و قبول خداوند خدمتگزار معبد و مسجد می‌شود.

افتخار ابراهیم و اسماعیل خدمت در مسجد است: ﴿عَهْدْنَا إِلَىٰ إِبْرَاهِيمَ وَإِسْمَاعِيلَ أَنَّ طَهَّرَا بَيْتِي لِلطَّائِفِينَ وَالْعَاكِفِينَ وَالرُّكَّعِ السُّجُودِ﴾.^۴ شما خدمتگزار عباد باشید که اینجا نماز می‌خوانند، رکوع دارند، سجده دارند و عبادت می‌کنند. آن ابراهیم که شخصیت عظیمی دارد و ابوالانبیاء است و همه افتخار می‌کنند که ادیان بزرگ به ابراهیم نسب برسانند. مأموریت ابراهیم و اسماعیل هم قابل توجه است: ﴿وَإِذِ يَرْفَعُ إِبْرَاهِيمُ الْقَوَاعِدَ مِنَ الْبَيْتِ وَإِسْمَاعِيلُ رَبَّنَا تَقَبَّلْ مِنَّا إِنَّكَ أَنْتَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ﴾.^۵ این دو نفر مأمور شدند بیت خداوند را تجدید ساختمان کردند. آنان که بزرگ‌ترین خاندان

۱ . ﴿ كَلَّمَا دَخَلَ عَلَيْهَا زَكَرِيَّا الْمِحْرَابَ وَجَدَ عِنْدَهَا رِزْقًا ﴾ . (آل عمران: ۳۷).

۲ . همان.

۳ . ﴿ قَالَتْ هُوَ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ يَرْزُقُ مَنْ يَشَاءُ بِغَيْرِ حِسَابٍ ﴾ . (آل عمران: ۳۷).

۴ . بقره: ۱۲۵.

۵ . بقره: ۱۲۷.

۲۲ ..... جایگاه مساجد در نظام اسلامی از منظر قرآن

بشوند و این همه عظمت دارند، قرآن افتخار بزرگ ایشان را خدمت در مسجد، معبد و بیت الله بیان می‌کند.

در مورد پیغمبر ﷺ هم چیزهای زیادی در مورد ساختن مسجد قبا و مسجد مدینه هست که من دیگر الان وارد آن نمی‌شوم.^۱

در تاریخ اسلام هیچ نقطه جغرافیایی به اندازه مسجد تأثیرگذار نبوده است

اساسی‌ترین و اصیل‌ترین پایگاه اسلام از لحاظ مکانی مسجد بوده همان نقطه مقدسی که خداوند ما را به آن رهنمایی کرده و اسم خانه خودش را روی آن گذاشته که این بهترین امتیاز دادن هست. خدا که همه جا است. همه فضاها و همه امکانات و هر جا هر چه که هست، خدا حضور دارد. اینکه جایی را به نام خانه خودش بشناسد و به ما معرفی کند، این نشان اهمیت فراوان است.

نکته بعدی اینکه همه قبول دارند در تاریخ اسلام هیچ نقطه جغرافیایی به اندازه مسجد در زندگی اجتماعی مسلمانان تأثیر نداشته. هر جایی که رنگ و بوی اسلامی دارد به گونه‌ای ریشه در مسجد پیدا می‌کند یا از افرادی که در مسجد تربیت شده‌اند یا تصمیماتی که در مساجد گرفته شده و پناهی که مردم به مساجد می‌برند و بسیاری از مشکلات آنان که در مساجد حل می‌شود.^۲

۱. خطبه‌های نماز جمعه، ۱/۳۸۸/۱۳۸۸.

۲. دیدار با اعضای مؤسسه مسجد، قم حرم حضرت معصومه علیها السلام، ۱۳۸۴/۱۱/۷.

منع پیامبر در جنگ‌ها از حمله به معابد و کلیساها

با نگاه به جنگ‌های زمان پیامبر ﷺ می‌بینیم مثلاً در غزوه تبوک، یکی از دستوره‌ای پیامبر اکرم ﷺ این است که به معابد و کلیساها حمله نکنید. آنها مال دین دیگری هستند. مساجد و مبان‌ی اسلامی به فطرت انسان‌ها وابسته است.^۱

---

۱. «مجموعه سخنرانی‌ها و مقالات دومین همایش هفته جهانی مساجد، مرداد ۱۳۸۳»،
فروغ مسجد ج ۲؛ تهران: مرکز رسیدگی به امور مساجد، مؤسسه فرهنگی تقلین؛ ۱۳۸۴،
ص ۵۷ - ۶۶.

گفتار دوم

احکام مسجد

امروز در فرهنگ قرآن درباره احکام مساجد مرور کوتاهی کردم. دیدم حدود چهل حکم قرآن درباره مساجد است. نیمی درباره کل مساجد و نیمی درباره مسجدالحرام. همه این احکام به قدری ارزشمند و ریشه دارند که اگر آنها را مراعات کنیم، مسجد می‌شود همان چیزی که در طراحی اسلام است و در طراحی ادیان گذشته هم معابد چنین نقشی داشته‌اند. امروز از بنای مسجد گرفته تا عمران مسجد و متولی مسجد و مراجعات به مسجد و احکام ورود به مسجد و محتوایی که در مسجد باید باشد و از صفاتی که برای مسجد خوب و مورد نظر خداوند هست و صفاتی که برای مساجد مضر و تفرقه افکن است و وظیفه‌ای که مردم دارند وظیفه‌ای که علما دارند و لطفی که خداوند خواهد کرد و خطرهایی که در تضعیف مساجد نهفته است و جنایاتی که خداوند نخواهد بخشید از سوی کسانی که باعث تضعیف مسجد می‌شود و مانع ورود نمازگزاران و عاشقان مسجد به مسجد می‌شوند نکاتی از احکام دیگر که برای شماها مخفی نیست.^۱

---

۱. «مجموعه سخنرانی‌ها و مقالات پنجمین همایش بین‌المللی هفته جهانی مساجد، مرداد ۱۳۸۶» فریوخ مسجد، ج ۶؛ تهران: مرکز رسیدگی به امور مساجد، مؤسسه فرهنگی تقلین؛ ۱۳۸۷؛ ص ۱۷۳-۱۸۴.

ساخت و اداره مسجد باید موحدانه و با اخلاص باشد

اولین مسئله‌ای که با استفاده از آیات قرآن درباره مسجد می‌خواهم عرض کنم این است که تأسیس و بهره‌برداری از مسجد، این ساختار مهم دینی و اسلامی و الهی و آسمانی باید بر اساس اخلاص و قصد قربت و برای خدا و در جهت رفاه و تربیت و پیشبرد امت اسلامی باشد. این قیود شرط ساخت و بهره‌برداری از یک مسجد است.

اولین آیه این است: ﴿قُلْ أَمَرَ رَبِّي بِالْقِسْطِ﴾^۱ جالب است که آیه قبل از پرداختن به مسجد، متعرض عدل و قسط می‌شود.

این آیه اوائل یا اواخر حضور پیغمبر در مکه نازل شده: (قُلْ أَمَرَ رَبِّي بِالْقِسْطِ)^۲ خداوند از شما عدالت و قسط می‌خواهد. ﴿وَأَقِيمُوا وُجُوهَكُمْ عِنْدَ كُلِّ مَسْجِدٍ﴾ در مکه یک مسجد بود و آن هم مسجد الحرام. ﴿كُلُّ مَسْجِدٍ﴾ یعنی هر جا پیدا شد و وجود پیدا کرد، شما باید در آنجا ﴿أَقِيمُوا وُجُوهَكُمْ عِنْدَ كُلِّ مَسْجِدٍ﴾ روی لفظ «أَقِيمُوا» هم مفسران بحث‌های بسیار جالبی کرده‌اند که من در این بحث‌ها نمی‌خواهم وارد بشوم که از آن اعتدال، پایداری و هم استقامت در جهت فهمیده‌اند؛ یعنی در مساجد جهت خودتان را به طرف خداوند تأمین کنید.

﴿وَأَقِيمُوا وُجُوهَكُمْ عِنْدَ كُلِّ مَسْجِدٍ وَادْعُوهُ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ﴾. در مسجد که هستید، دعا می‌کنید. باید اخلاص هم داشته باشید. ﴿كَمَا بَدَأَكُمْ﴾

۱. اعراف: ۲۹.

۲. همان.

تَعْوَدُونَ ﴿۱۰﴾ اینجا به معاد هم می‌پردازد که ما باید معاد خود را نیز از مسجد تأمین کنیم؛ یعنی وقتی که مسجد می‌سازیم یا از مسجد بهره می‌گیریم یا مسجد را اداره می‌کنیم باید توجه داشته باشیم که آینده زندگی ما در قیامت است. همه هستی ما باید طوری صرف شود که در قیامت مرفه و سعادت‌مند باشیم؛ زیرا آنجا ابدی است و خداوند نعمت‌های بی‌پایان بدون عیب را در آنجا به ما عطا می‌کند.

از لحاظ زمانی و مکانی و همه شرایط، مسجدها باید برای ما عدل، اعتدال، اخلاص و آینده‌نگری واقعی (توجه به دوران پس از مرگ)؛ چه ساخت مسجد، چه اداره مسجد و چه بهره‌گیری از آن که شامل همه ما می‌شود. این یک شرط مهم برای مساجد است. در مقابل اینها اگر چنانچه مسجد برای ما ابزار اهداف مادی بشود، اخلاص، توحید و عبادت در میان نخواهد بود. مسجدها سازی، مسجدهداری و بهره‌گیری شخصی از مسجد اگر عبادت باشد، اگر کار خیر باشد، اگر خدمت به خلق باشد، اگر آموزش باشد، اینها ممنوع نیست؛ بلکه مستحب است؛ اما اگر بنا شد انسان مسجد بسازد برای اینکه برای خودش یک دکان درست کرده باشد، پایگاه قدرت ایجاد کند یا اداره مسجد ابزار رسیدن به مادیات و قدرت طلبی بشود یا آنان که به مسجد می‌روند بخواهند با ریا و با حضور در اجتماعات برای خودشان در پیش مردم اعتمادی درست کنند، همه مشمول این می‌شود که دیگر در بهره‌گیری از مسجد اخلاص نیست، توحید نیست، آن هدف عبادت که انسان را به خدا می‌رساند و انسان را از مادیات نادرست نجات می‌دهد، دیگر نخواهد بود؛ بنابراین نقطه مقابل آنچه که ساخت و اداره مسجد باید موحدانه و با اخلاص و برای خدا و برای جلب لطف خدا و نزدیک کردن راه رسیدن به خدا باشد، دیگر در آن میسر نیست؛ بلکه به مسیر دیگری می‌رود؛

۳۰ ..... جایگاه مساجد در نظام اسلامی از منظر قرآن

البته هر عبادتی همین‌طور است. عبادتی مقبول است که در آن قصد قربت و اخلاص باشد. آلوده کردن هر عبادتی به چیزهای غیر خدایی یک نوع شرک است؛ البته نه آن شرک مصطلح که معمولاً احکام مشرکان را دارد؛ ولی یک نوع شرک است که انسان در آن عبادت خود را ضایع می‌کند و مورد لطف خداوند هم قرار نمی‌گیرد. درباره مسجد تأکید شده که باید در آن اخلاص باشد؛ بنابراین خلاف این کار نادرستی است و همین مسئله در مدینه پیش آمد.

مسجد ضرار

اولین مسجدی که پیغمبر اکرم در آن حضور پیدا کردند و خودشان هم در ساختن آن کمک کردند، «مسجد قبا» بود. بعداً که مسلمانان مقتدر شدند، کم‌کم سوء استفاده از مسجد پیش آمد. اوائل که چنین موقعیتی نبود، فقط فداکاری بود. وقتی که مسجد معتبر شد و مرکز شد و جای جلب منافع شد، مسجد ضرار هم ساخته شد. عده‌ای مسجدی ساختند که در آن اهداف سیاسی زشتی را پی بگیرند. مسجدی ساختند برای ایجاد تفرقه بین صفوف مسلمین و برای اینکه پایگاهی باشد برای نفوذ اجانب و دشمنان. منافقین هم آن مسجد را ساختند. در سوره توبه چند آیه در این مورد آمده که آن مسجد را «ضرار» نامیده است. قرآن کلمه ضرار را روی آن گذاشته؛ چون برا اساس تقوا ساخته نشد.

همین جا این دو خط از هم جدا شد. ﴿لَمَسْجِدٍ أُسِّسَ عَلَى التَّقْوَى مِنْ أَوَّلِ يَوْمٍ أَحَقُّ أَنْ تَقُومَ فِيهِ فِيهِ رِجَالٌ يُحِبُّونَ أَنْ يَتَطَهَّرُوا﴾^۱ به پیغمبر می‌گوید: مبدا در آن مسجد ضرار حاضر بشوی و اعتباری به آن مسجد

۱. توبه: ۱۰۸.

بدهی. مسجدی که از اول ساخته شد و مردمی که آنجا می‌آیند، با اخلاص حضور پیدا می‌کنند؛ برای تطهیر، برای پاک کردن خود، برای آماده کردن خود برای ملاقات با خداوند، آنان صلاحیت دارند که شما آنجا بروی و آن مسجد را معتبر کنی که معمولاً مفسرین مصداقش را مسجد قبا ذکر می‌کنند؛ ولی عمومیت دارد؛ مساجدی که این خاصیت را دارد. پیغمبر در بسیاری از مساجد مدینه شرکت کردند؛ ولی در مقابلش می‌فرماید: ﴿وَالَّذِينَ اتَّخَذُوا مَسْجِدًا ضِرَارًا وَكُفْرًا وَتَفْرِيقًا بَيْنَ الْمُؤْمِنِينَ وَإِرْصَادًا لِمَنْ حَارَبَ اللَّهَ﴾^۱ ولی آن مسجدی که ساخته شده تا به اهداف شوم دست بیابند و چنین مسجدی را برای تقویت پایگاه کفر، تقویت نفوذ دشمن و برای توطئه علیه نظام اسلامی ساخته‌اند و در آن نفاق موج می‌زند، این مسجد ﴿لَا تَقُمْ فِيهِ﴾^۲ مبدا آنجا حضور پیدا کنی و با حضور شما در آنجا اقامه نماز بشود؛ این شد که مسجد را منهدم کردند.^۳

مسجد ضرار؛ استفاده از مسجد برای اهداف غیر الهی

مسئله مهم دیگر این است که اگر با مسجد غیر الهی برخورد شود، ممکن است به صلابت اسلام و وجود اخلاص در مردم رخنه کند و باعث شود اعتماد مردم به مراکز دینی کم شود؛ که این عیب بسیار بزرگی است. اگر خدای نکرده کسی از مسجدی بعنوان یک دکان بخواهد استفاده کند

۱. همان: ۱۰۷.

۲. همان: ۱۰۸.

۳. خطبه‌های نماز جمعه، ۱۳۸۸/۱/۷.

۳۲ ..... جایگاه مساجد در نظام اسلامی از منظر قرآن

حالا چه آنان که اداره می کنند و متولی اند و چه آنان که حضور پیدا می کنند و چه هر یک از کسان دیگر، مسجد را باید فضای اخلاص و جایگاه تقرب به خدا و رسیدن به حق بدانند و آن حالت مسجدی را که اهداف اصلی تأسیس این نهاد بوده محفوظ بدارند.

سوء استفاده از مساجد در همان آیه ای که در همه جا معروف است و همه می دانند: ﴿وَالَّذِينَ اتَّخَذُوا مَسْجِدًا ضِرَارًا وَكُفْرًا وَتَفْرِيقًا بَيْنَ الْمُؤْمِنِينَ وَإِرْصَادًا لِمَنْ حَارَبَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ﴾^۱ این چنین انسان هایی که می خواهند سوء استفاده از مسجد بکنند با شدیدترین تعبیرهاروبرو هستند؛ البته آنان با اصل اسلام و پیغمبر و نظام اسلامی مشکل داشتند و می خواستند پایگاه کفر و حضور بیگانه را فراهم سازند آنان منافقین بودند که با رومی ها ارتباط پیدا کرده بودند و می خواستند پایگاهی برای خود تشکیل بدهند؛ این سختی ها و سختگیری ها نیز بیشتر از آن جهت است.^۲

عمران مساجد

مسئله بعدی «اهمیت عمران مسجد» است. حالا چه تأسیس مسجد چه عمران مسجد و سرپا نگه داشتن آن که آیات فراوانی داریم. اینجا هم قرآن می گوید که تعمیر مسجد بر پایه ایمان مورد توجه خداست. با کلمه حصر می فرماید: ﴿إِنَّمَا يَعْمُرُ مَسَاجِدَ اللَّهِ مَنْ آمَنَ بِاللَّهِ﴾^۳ فقط مؤمنین و کسانی که با ایمان حرکت می کنند، می توانند مسجد را عمران بکنند. البته دو جور

۱. توبه: ۱۰۷.

۲. خطبه های نماز جمعه، ۱۳۸۸/۲/۴.

۳. توبه: ۱۸.

معنا شده: یکی اینکه ایمان و عمل صالح، خودش باعث عمران مساجد است و تفسیر دیگری هم اینکه خود عمران مسجد از عهدهٔ مومن بر می‌آید و این عمران با اهداف غیر دینی و غیر خدایی را نفی می‌کند. هر دو هست، مانعی هم ندارد که هر دو مطلب منظور باشد.^۱

پاکیزگی مسجد از آلودگی‌های مادی و معنوی

مسئله مهم دیگر از احکام مسجد این است که باید مسجد از آلودگی‌های مادی و معنوی پاک باشد. از لحاظ ظاهری دستور دارد. قرآن به حضرت ابراهیم فرموده: ﴿عَهْدُنَا إِلَىٰ إِبْرَاهِيمَ وَإِسْمَاعِيلَ أَنَّ طَهَّرَا بَيْتِي لِلطَّائِفِينَ وَالْعَاكِفِينَ وَالرُّكَّعِ السُّجُودِ﴾^۲ یکی از مأموریت‌های مهم حضرت ابراهیم و اسماعیل این بوده که همیشه بیت را برای عبادت کنندگان پاک و تمیز نگه دارند. این مسئولیت بر عهدهٔ متولیان و مدیران امروز مساجد ما نیز هست که به پاکی و طهارت و نظافت مسجد توجه کنند تا مردم را جذب کند و تنفرآمیز نباشد. آنجا بوهای غیر مطبوع ندهد. آلودگی دیده نشود و پاک و تمیز باشد. این غیر از تجملات است. تمیزی مسجد یک اصل و یک حکم است که حتماً باید به مدیران مسجد آموزش بیشتری داده شود و هم به علما باید گفته شود که توجه داشته باشند؛ چون آنان مدیر اصلی هر مسجد هستند.

مسئله دوم همین ظاهر مسجد است. دستوری که ما داریم: ﴿يَا بَنِي آدَمَ خُذُوا زِينَتَكُمْ عِنْدَ كُلِّ مَسْجِدٍ﴾^۳ وقتی توی مسجد حاضر می‌شوید با زینت خود باشید. حالا این زینت هم زینت معنوی تفسیر شده هم زینت

۱. خطبه‌های نماز جمعه، ۱۳۸۸/۲/۴.

۲. بقره: ۱۲۵.

۳. اعراف: ۳۱.

۳۴ ..... جایگاه مساجد در نظام اسلامی از منظر قرآن

ظاهری؛ یعنی فضای مسجد نباید یک فضایی باشد که وقتی چشم انسان‌ها می‌افتد بخصوص جوان‌ها و کودکان که آنجا می‌آیند، احساس کنند یک فضای غیر مناسبی است.؛ به هر حال تعبیر زینت است.^۱

آراستگی مسجد با نمازگزاران و خود مسجد است

آراستگی مسجد با نمازگزاران و خود مسجد است از ادله و قرآن استفاده می‌شود. از لحاظ معنوی این قدر قداست مسجد را جدی گرفته‌اند که حضور انسان‌های مست در مسجد جایز نیست: ﴿لَا تَقْرَبُوا الصَّلَاةَ وَأَنْتُمْ سُكَارَى﴾^۲ البته اینجا می‌گوید به نماز نزدیک نشوید؛ اما معمولاً مفسران می‌گویند که منظور به محل نماز و مساجد است که می‌گوید به آنجا وارد نشوید.

انسان‌های جنب ممنوع هستند: ﴿وَلَا جُنْبًا إِلَّا عَابِرِي سَبِيلٍ حَتَّى تَغْتَسِلُوا﴾^۳ باز از لحاظ معنوی قرآن اجازه نداده و منع کرده که مشرک، متولی امور مسجد باشد: ﴿مَا كَانَ لِلْمُشْرِكِينَ أَنْ يَعْمُرُوا مَسَاجِدَ اللَّهِ شَاهِدِينَ عَلَى أَنْفُسِهِمْ بِالْكَفْرِ﴾^۴ اینها حق ندارند با افکار آلوده وارد مسجد شوند. این یک تطهیر معنوی است. ﴿وَأَنَّ الْمَسَاجِدَ لِلَّهِ فَلَا تَدْعُوا مَعَ اللَّهِ أَحَدًا﴾^۵ مسجد جای اخلاص و توجه به خداست. آنجا را با غیر خدا

۱. خطبه‌های نماز جمعه، ۱۳۸۸/۲/۴.

۲. نساء: ۴۳.

۳. همان.

۴. توبه: ۱۷.

۵. جن: ۱۸.

آلوده نکنید و بسیاری از احکام دیگر که در جهت تطهیر مادی و معنوی مسجد هست.^۱

در قرآن حفظ و بازگذاشتن مساجد یک تکلیف بسیار جدی است

از احکام دیگر مسجد در قرآن، تخریب مساجد و جلوگیری از استفاده دیگران است. این کار از گناهان بزرگ است: ﴿وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ مَنَعَ مَسَاجِدَ اللَّهِ أَنْ يُذْكَرَ فِيهَا اسْمُهُ وَسَعَىٰ فِي خَرَابِهَا﴾^۲ تعبیر آخرش این است: ﴿لَهُمْ فِي الدُّنْيَا خِزْيٌ وَلَهُمْ فِي الْآخِرَةِ عَذَابٌ عَظِيمٌ﴾^۳ چه کسی ظالم‌تر از کسی است که مانع استفاده از مسجد می‌شود؛ البته آن موقعی که این آیه نازل شد، توجه ویژه‌اش به مسجدالحرام بوده که مشرکین مشکلاتی ایجاد می‌کردند؛ اما همه قبول دارند که این آیه شامل دیگر مساجد هم می‌شود؛ یعنی کسانی که به هر شکل بخواهند مانع استفاده مردم از مسجد شوند یا مسجد را تخریب کنند، در قرآن ظالم‌ترین افراد معرفی شده‌اند و برای آنان عذاب دنیا و آخرت اعلام شده؛ و لذا حفظ مساجد و همچنین بازگذاشتن مساجد و اجازه دادن اینکه مردم از مسجد استفاده کنند، در قرآن یک تکلیف بسیار جدی است.^۴

۱. خطبه‌های نماز جمعه، ۱۳۸۸/۲/۴.

۲. بقره: ۱۱۴.

۳. همان.

۴. خطبه‌های نماز جمعه، ۱۳۸۸/۲/۴.

مسجد محدود به زمان و مکان و یک مخلوق نیست

سؤال این است که آیا احکام مسجد در مدینه نازل شده است یا در مکه هم بوده؟ در مکه که پیغمبر مسجدی نساختند. اگر مسجد می‌رفتند، مسجد الحرام بود. همان موقع هم به آن مسجد الحرام می‌گفتند؛ اما احکام مساجد در قرآن حتی در دوران مکه هم آمده. چند آیه در سوره‌های مکی هست که یکی از آنها در سوره جن است. یکی از سوره‌های قرآن به نام «اجنه» نامگذاری شد. آنجایی که اجنه از رسالت پیغمبر ﷺ مطلع شدند و به خدمت ایشان آمدند و چیزهایی یاد گرفتند و ایمان آوردند و برگشتند و اجنه دیگر را هم دعوت کردند و عده بسیاری هم اسلام را پذیرفتند. یکی از جملاتی که قرآن از آنها نقل می‌کند ﴿وَأَنَّ الْمَسَاجِدَ لِلَّهِ فَلَا تَدْعُوا مَعَ اللَّهِ أَحَدًا﴾^۱ است. معلوم می‌شود که در طایفه جن هم مسجد وجود دارد. البته وقتی که به تفسیر مراجعه می‌کنیم احتمالات زیادی در این آیات می‌دهند؛ ولی احتمال قوی‌تر همین است که آنان هم برای خودشان مسجد دارند؛ بنابراین با این توضیحات، مسجد محدود به زمان، مکان و یک مخلوق خداوند (بشر) نیست. ما در بین مخلوقات خداوند انسان را و ملائکه را و اجنه را می‌شناسیم که تکلیف و مسئولیت دارند و هر سه اینها از طرف خداوند مأمور به سجده هستند و مسجد دارند.^۲

۱. جن: ۱۸.

۲. خطبه‌های نماز جمعه، ۱۳۸۸/۱/۷.

گفتار سوم

ویژگی‌های مسجد

مسجد از مهم‌ترین نهادهای دین اسلام

در زمان پیغمبر اسلام ﷺ سازمان مسجد بسیار دقیق و حساب شده طراحی شد و توسعه پیدا کرد و یکی از مهم‌ترین نهادهای دین اسلام مسجد است و در جایگاه سنگرهای حفاظت از اسلام و مسلمین و جهان اسلام استفاده بسیار فراوانی دارد و واقعاً باید روی مسجد خیلی بیش از آنچه تا امروز کار کرده‌ایم، کار کنیم. هدفم این است که بحث مسجد را یک مقدار بیشتر از آنچه که امروز در جامعه ما مطرح است، هم در بین نخبگان و شخصیت‌های علمی و فرهنگی و هم در توده مردم و به خصوص توجه حوزه‌ها به مسئله مسجد را جلب بکنم.^۱

روح نور الهی در ظرف مساجد تحقق پیدا می‌کند

﴿فِي بُيُوتٍ أُذِنَ لِلَّهِ أَنْ تَرْفَعَ وَيُذْكَرَ فِيهَا اسْمُهُ﴾^۲ خداوند اجازه داده که بعضی از اماکن و بیوت به رفعت و عظمت برسند؛ حالا اعم از رفعت مادی و معنوی و خودش هم تفسیر کرده که چه هدفی از این است. این آیه

۱. خطبه‌های نماز جمعه، ۱۳۸۸/۲/۴.

۲. نور: ۳۶.

۴۰ ..... جایگاه مساجد در نظام اسلامی از منظر قرآن

بعد از آیه نور است. در سوره نور، آیه نور^۱ که این آیه تفسیر خودش را دارد. بحث عرفانی بالایی است که من الان وارد آن نمی‌شوم فقط این مضمونی را عرض می‌کنم که به مسجد برمی‌گردد.

خداوند وجود مقدس خودش را تشبیه می‌کند به یک مشعل درخشانده و نورافکنی که در محفظه‌های شیشه‌ای و در سه درجه‌ای محفوظ است و بر یک درخت زیتون استوار است که به همه اطراف نور می‌فرستد و نه شرقی است و نه غربی و این نور است که انسان‌ها را باید هدایت کند و به خداوند نزدیک کند. بعد از اینکه قرآن ظرفی را برای این نور معرفی می‌کند تالُلُوْا آن در بیوتی است که خدا اذن داده که مرتفع باشند و اذن خدا در اینجا به این معنا نیست که اجازه داده ما آن را مرتفع کنیم؛ بلکه معمولاً به این معنا است که این اراده الهی است که تحقق پیدا می‌کند؛ البته از طریق چیزهایی که در آیه است. در بیوتی که اراده تکوینی خداوند تعلق گرفته که اینها عظمت و رفعت داشته باشند و ذکر خدا همیشه صبح تا شام، صبح و شب همین تعبیر عرفی همیشگی است.

در آنها انسان‌هایی ذکر خدا را بلند می‌کنند؛ که مقهور منافع مادی نیستند یعنی آن هدایتگری نور؛ روح نور الهی در این ظرف تحقق پیدا می‌کند.

می‌خواهیم قدری توضیح دهیم که این ظرف چیست؟ در روایات ما و روایات اهل سنت، آنان بیشتر از ما روی مسجد تکیه کرده‌اند؛ ولی در

---

۱. «اللَّهُ نُورُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ مَثَلُ نُورِهِ كَمِشْكَاةٍ فِيهَا مِصْبَاحٌ الْمِصْبَاحُ فِي زُجَاجَةٍ الزُّجَاجَةُ كَأَنَّهَا كَوْكَبٌ دُرِّيٌّ يُوقَدُ مِنْ شَجَرَةٍ مُبَارَكَةٍ زَيْتُونَةٍ لَا شَرْقِيَّةٍ وَلَا غَرْبِيَّةٍ يَكَادُ زَيْتُهَا يُضِيءُ وَلَوْ أَمْ تَمَسَّهُ نَارٌ نُّورٌ عَلَى نُورٍ يَهْدِي اللَّهُ لِنُورِهِ مَنْ يَشَاءُ وَيَضْرِبُ اللَّهُ الْأَمْثَالَ لِلنَّاسِ وَاللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ». (نور: ۳۵).

روایات دیگری هم اهل سنت و هم شیعه، بیوت انبیا و ائمه علیهم‌السلام و اولیاء خدا هم اضافه شده است. این مصداق بیوتی است که نور خداوند با آن ارتباط پیدا می‌کند و نور خداوند از این مراکز به مردم می‌رسد و این نور خداوند همان هدایت است؛ چون آخر آیه نور این جمله است: ﴿يَهْدِي اللَّهُ لِنُورِهِ مَن يَشَاءُ﴾^۱ یعنی نتیجه آن مصباحی که در مشکات است و در زجاجه و نه شرقی و نه غربی است، آن نور از این بیوت به مردم می‌رسد و این مسیر طبیعی هدایت الهی است.

در این روایات که در تفسیر آیه بیوت آمده روایت جالبی وجود دارد که من این را از منبع شیعه نقل نمی‌کنم؛ بلکه از منابع اهل سنت نقل می‌کنم. در منابع بسیاری هست؛ از جمله در تفسیر *درالمثنور* از علامه سیوطی که اهل قرآن و تفسیر با آن آشنا هستند. در این روایت می‌گوید: وقتی که پیغمبر این آیه را تلاوت فرمودند، یک نفر بلند شد و پرسید یا رسول الله! این بیوت کجا هستند؟ حضرت فرمودند: بیوت انبیا، ابابکر آنجا نشسته بود. بلند شد و اشاره کرد به خانه علی بن ابی طالب علیه‌السلام و حضرت زهرا علیها‌السلام و گفت: یعنی این هم از مصادیق آیه است؟ پیغمبر صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم فرمودند: این از افضل مصادیق است. این از افاضل مصادیق است.

خوب این روایت را کتابی مثل *درالمثنور* از بزرگان آورده. از کسانی همچون انس بن مالک و بریره نقل می‌کند.

من اینجا فقط یک نکته‌ای به تندروان اهل سنت یعنی سلفی‌ها و وهابی‌ها می‌خواهم عرض بکنم که این قدر همت خود را گذاشتند که

۴۲ ..... جایگاه مساجد در نظام اسلامی از منظر قرآن

نگذارند مردم از بقاع متبرکه و قبور ائمه استفاده کنند، در مقابل این آیه و این تفسیر چه جوابی دارند؟ اگر می‌خواهند خودشان بروند منابع اهل سنت را ببینند، روایات را ببینند. البته پیش از همه اینها مسجد چون خانه خدا است بر خانه دیگران مقدم است.^۱

مسجد فقط یک نقطه عبادی نیست

مسجد با برنامه اسلامی و بسیار مهم عجمین شده است و فقط یک مکان عبادی نیست. مسئله جماعت با مسجد خیلی تلازم دارد. جلوه و آثار جماعت در مسجد پیدا می‌شود.^۲

مساجد، شبکه عظیم و گسترده در همه جغرافیای دنیای اسلام

شبکه عظیم و گسترده‌ای جغرافیای دنیای اسلام و همه مراکز جمعیتی اسلام اگر با تناسب فاصله و جمعیت وجود داشته باشد و اگر مدیریت مسجد به یک پیش‌نماز عالم، متقی، عادل، مدیر و مدبر واگذار شود که آنجا را اداره بکند دیگر کجا می‌توانید چنین شبکه‌ای پیدا بکنید. همه مردم مسلمان با آنجا سر و کار پیدا می‌کنند و آثار فراوانی از این شبکه وجود می‌آید و استحکام ملی، استحکام دینی، ارتباط انسانی، حل مشکلات اجتماعی و خیلی چیزهایی که بیانش نیازمند بحث‌های مبسوط است، مربوط به این طور شبکه‌ای است.^۳

---

۱. خطبه‌های نماز جمعه، ۱/۳۸۸/۱۳۸۸.

۲. همان.

۳. همان.

یک مسجد روستای کوچک هم همان بیوت مجلل و مرتفع است
فقط مساجد بزرگ، مجلل نیستند، یک مسجد روستای کوچک هم همان بیوت مجلل و مرتفع است و این نهاد و این شبکه را برای این گذاشتند که اسلام بناست تا قیامت بماند و بناست حکومت جهانی بشود و بناست همه بشر را پوشش بدهد؛ اگر این شبکه وجود داشته باشد.^۱

بیت المعمور

یکی از آیات دیگر «والبیت المعمور»^۲ است. این بیت معمور چیست که خداوند به آن قسم خورده؟ بعضی‌ها گفتند مساجدند. بعضی‌ها گفتند مساجد روی زمین‌اند. بعضی‌ها گفته‌اند کعبه است. بعضی گفته‌اند بیت معمور یک مرکزی است در آسمان که در آنجا به تعبیر حضرت علی ع روزی هفتاد هزار ملائکه برای عبادت خداوند وارد می‌شوند و آن نقطه مقابل کعبه است و باز می‌بینیم آنجا همین بیت معمور با ﴿بُيُوتٍ أُذِنَ اللَّهُ أَنْ تَرْفَعَ﴾^۳ با هم تلاقی می‌کنند.^۴

سرمایه مسجد، انسان‌هایی هستند که به مسجد می‌آیند و می‌خواهند

خوب بشوند

من توجه کرده‌ام که محققین در سوره توبه وقتی که مسجد ضرار و مسجد حق را تعریف می‌کنند، آن نقطه اساسی‌اش این است: آن جمله ﴿

۱. خطبه‌های نماز جمعه، ۱/۳/۱۳۸۸.

۲. طور: ۴.

۳. نور: ۳۶.

۴. خطبه‌های نماز جمعه، ۱/۳/۱۳۸۸.

۴۴ ..... جایگاه مساجد در نظام اسلامی از منظر قرآن

فِيهِ رِجَالٌ يُحِبُّونَ أَنْ يَتَطَهَّرُوا ﴿۱﴾ اصلاً سرمایه مسجد این است که انسان‌هایی به مسجد می‌آیند که می‌خواهند خوب بشوند. هر جا این طور چیزی باشد، خوب است. شما در هر جایی که بروید و انسان‌هایی که در آنجا جمع می‌شوند، هدفشان این باشد، این سازنده است. مسجد این خاصیت را دارد؛ لذا قرآن خیلی هوشیارانه مسجد ضرار را در مقابل مسجد حق معرفی می‌کند که آن مسجدی است در جهت اهداف مادی. این گونه مکان‌ها را از ماهیت مسجد بودن می‌اندازد و پیغمبر حق ندارد آنجا برود. انسان‌های وارسته حق ندارند آنجا بروند؛ چون ابزار می‌شوند و از آنان سوء استفاده می‌شود؛ پس سرمایه مسجدهای خوب این است که ﴿أُسِّسَ عَلٰی التَّقْوٰی﴾^۲ است. نتیجه عملی آن نیز افراد با نیت خیر و اخلاص خواهد بود؛ چون دیگر این روح عبادت است. همه باید در مسجد بروند. خدا هم این گونه درست کرده که اگر انسان با این قصد در مساجد رفت و آمد بکند، خدا تطهّر و تطهیری را که اینها می‌خواهند، بیمه کرده. این افراد موفق می‌شوند و مسجد برای آنان سازنده است.

ما اگر بتوانیم در نظام اسلامی ماهیت این اهداف مسجد را خوب، صریح، گویا، واضح، قابل فهم و به دور از اصطلاحات عجیب و غریب برای مردم توضیح بدهیم، مردم خواهند دانست این مسجد کوچک یا بزرگ برای آنان چه خاصیتی دارد؛ بنابراین خیلی می‌توانیم موفق بشویم.^۳

۱. توبه: ۱۰۸.

۲. توبه: ۱۰۸.

۳. دیدار با اعضای مؤسسه مسجد، ۱۹/۲/۱۳۸۰.

گفتار سوم / ویژگی‌های مسجد ۴۵

توجه به نیازهای جامعه و افراد و خانواده‌ها جز انتظاراتی است که از مسجد می‌رود

توجه به نیازهای جامعه و افراد و خانواده‌ها از انتظاراتی است که از مسجد می‌رود و شاید جزء وظایف باشد. البته از کارهای پیغمبر ﷺ، کارهای حضرت امیر علیه السلام و سایر بزرگان که از مرکزیت مسجد با مردم برخورد می‌کردند، خیلی چیزها می‌شود فهمید.^۱

تعلیمات گوناگون مردم می‌تواند در مسجد تأمین شود

حرف درباره مسجد الان برای همه فراوان است، از دوران جنینی بچه‌ها در رحم مادرشان تا وقتی عمرشان تمام می‌شود، برای هر مقطعی حکم داریم، دستور داریم، آموزش داریم، جواب سؤال داریم. نیازهای مردم مسجد به یک بخش خاص محدود نشده. دنیا، آخرت، مسائل عقیدتی، اخلاقی، تکالیف حقوقی و فقهی از این دسته است. تعلیمات گوناگون، تعلیمات جنبی غیر از کلاسیک که مردم می‌خوانند، می‌تواند در مسجد تأمین شود.^۲

تقدس مسجد حالت جاودانگی و تأثیر به کارها می‌دهد

این تقدسی که مسجد دارد باعث می‌شود حضور در مسجد به هر صورت حالا برای نماز یا حتی کارهای علمی و آموزشی هر چه که در مسجد قرار می‌گیرد همراه یک تقدس به وجود انسان وارد شود. این تصاحب این موقعیت برای مسجد این همنشینی تقدس مساجد با مطالبی که از طریق

۱. دیدار با اعضای مؤسسه مسجد؛ مجمع تشخیص مصلحت، ۱۳۸۱/۲/۲۵.

۲. دیدار با اعضای مؤسسه مسجد؛ مجمع تشخیص مصلحت، ۱۳۸۱/۲/۲۵.

۴۶ ..... جایگاه مساجد در نظام اسلامی از منظر قرآن

مسجد در وجود انسان وارد می‌شود. یک حالت جاودانگی می‌دهد به کار و واقعاً موثر است.^۱

مسجد مکان تذکر معاد

مسئله دیگر مسجد توجه به معاد است؛ یعنی خدا همان‌جا که به بنی‌آدم خطاب می‌کند و این آیات به دنبال خلقت آدم و هبوط آدم و وجود نسل آدم آمده و شامل همهٔ زمان‌ها و مکان‌ها و انسان‌ها می‌شود. آنجا تعبیری دارد آیه شریفه: ﴿وَأَقِمْوْا وُجُوْهَكُمْ عِنْدَ كُلِّ مَسْجِدٍ وَادْعُوْهُ مُخْلِصِيْنَ لَهُ الدِّيْنَ كَمَا بَدَأَكُمْ تَعُوْدُوْنَ﴾^۲ بعد از اخلاص و دعا توجه مسجدیون را به معاد جلب می‌کند که شما در مسجد به فکر معاد و آیندهٔ ابدی خود باشید.^۳

مسجد با همه عظمتش مظلوم و غریب مانده

موضوع مسجد، موضوع لازمی است. مسجد با همه عظمتش مظلوم و غریب مانده. به هر حال خانه خداست. این اسم بی‌مسمایی نیست و قرآن به آن توجه دارد. قرآن این قدر توجه دارد. بزرگان توجه داشته‌اند. متأسفانه به نظرم شیعه در این مورد از سنی‌ها عقب است. یک مقداری هم بحث حسینیه‌ها و تکایا هم که می‌شود.

فکر می‌کنم یکی از کارهای که شما خوب دست روی آن گذاشتید توجه به مساجد است. از ساخت مسجد از زیبایی مساجد از استحکام مسجد از

۱. دیدار با اعضای مؤسسه مسجد، قم: حرم حضرت معصومه علیها السلام، ۱۳۸۴/۱۱/۷.

۲. اعراف: ۲۹.

۳. خطبه‌های نماز جمعه، ۱۳۸۸/۲/۴.

گفتار سوم / ویژگی‌های مسجد ۴۷

تناسب مسجد با جمعیت از محل مناسب مسجد. مهم‌تر از همه مسئله نرم‌افزاری مسجد که امام جماعت است. شما یک وقتی دنبال این بودید. به نظرم هم موفق بودید. مدیران مسجد را تربیت می‌کردید. شاید مسئله مهم مساجد از لحاظ نرم‌افزاری حل شود.

یک امام مؤثری که در مسجدی باشد - گرچه نقطه غریبی باشد - مردم جمع می‌شوند، خبر می‌شوند، می‌فهمند و آنجا استفاده دارد و تربیت می‌شوند. بچه‌هایشان را می‌برند، خودشان می‌روند، کمک می‌کنند.^۱

مساجد می‌توانند محور درستی برای کمال و پیشرفت و توسعه جامع

بشریت باشند

امروزه با تجربه و منطق برای ما روشن شده است که مساجد می‌توانند محور درستی برای کمال و پیشرفت و توسعه جامع بشریت باشند. این طراحی خداوند متعال است. خداوند خالق جهان این چنین طراحی کرده که جامعه بتواند از این محور پاک و مقدس و الهام بخش، تکامل خود را آغاز کند و در این محور بچرخد.

طبیعی است که خالق جهان و مبدأ آفرینش و طراح کائنات، بهتر از هر کسی می‌تواند محور را تنظیم کند. همه طراحی‌های ما و برنامه‌ریزی‌های ما با حدس، گمان، ظن و مطالعه است؛ ولی طراحی‌های الهی با علم و دانایی مطلق است.

از بیت‌الله آغاز می‌شود. در اسلام ما مکلف هستیم که دست کم در عمرمان یک بار برویم دور خانه خدا طواف کنیم که آن یک حکم شرعی

---

۱. دیدار با مؤسسه مسجد، تهران: مجمع تشخیص مصلحت، ۱۳۸۷/۱۱/۲۱.

۴۸ ..... جایگاه مساجد در نظام اسلامی از منظر قرآن

است؛ ولی می‌تواند نماد و منظره‌ای باشد از واقعیت مقررات الهی که همه چیز بر محور مسجد و دور بیت الله عتیق می‌گردد. این طواف شاید بتواند نماد حرکت تاریخ و بشر باشد و اوج عظمت بیت الله هم در مکه است و همه مساجد دیگر هم بیوت‌الله هستند؛ البته با یک تفاوت؛ اما حقیقتاً همه یک حقیقت هستند و آن مرکزیتی است که خداوند برای حرکت بشر و دوران تکاملی انسان‌ها قرار داده است.

هر مسجدی در روستا، محله و شهرهای بزرگ می‌تواند محوریت حوزه خود را بر عهده بگیرد و این چیزی است که تاریخ اخیر ما به خوبی آن را نشان می‌دهد. جالب این است که دشمنان ما هم اخیراً به رمز این طراحی الهی پی برده‌اند و فهمیده‌اند که حرکت جدید امت اسلامی در سراسر جهان به محوریت مساجد دارد شکل می‌گیرد و دوام پیدا می‌کند. آنجایی که مسجد محور است شکست ناپذیر هم هست. ممکن است فشارها و تهدیدها، لحظاتی کار مساجد را خاموش بکند؛ ولی عمق مسجد، عمق طراحی الهی، کار خود را می‌کند و بعد از فراز و نشیب، بلافاصله به سمت جلو حرکت می‌کند.

رمز واقعی آن هم این است که بالاخره همه بر محور خداست و حقیقت، خداست و سایر موجودات سایه و ظل هستند. خدا هم واقعیت را در پیام انبیا قرار داده که خواست خداوند در جامعه از طریق پیام انبیا جریان پیدا می‌کند و راهکار به راه افتادن حرکت انبیا هم در اسلام مسجد است.^۱

---

۱. «مجموعه سخنرانی‌ها و مقالات پنجمین همایش بین‌المللی هفته جهانی مساجد، مرداد ۱۳۸۳» فروغ مسجد، ج ۲؛ تهران: مرکز رسیدگی به امور مساجد، مؤسسه فرهنگی تقلین؛ ۱۳۸۴؛ ص ۵۷ - ۶۶.

مساجد مراکز الهام‌بخش بشریت‌اند

محور، سنگر و پایگاه و هر چه اسم آن را بگذاریم مراکز الهام‌بخش بشریت، همین مساجد هستند و برای اسلام اعتبار فراوانی دارد. مصلحت خود نظام این است که مساجدش را همچنان معمور نگه دارد. مساجد مرکز و پایگاه و محل رفت و آمد مردم به خصوص جوان‌ها هستند که به حمدالله این روزها مساجد توجه ویژه‌ای به آنان کرده‌اند.^۱

نقش مساجد جامعیت‌انکارناپذیر دارد

درباره مساجد هم خود شما اطلاعات کافی دارید و هم جامعه ما در زندگی نقش مساجد را احساس می‌کند؛ ولی حقیقت این است که هنوز با آن نقشی که در اسلام برای مساجد طراحی شده است، فاصله‌ای بسیار داریم. معابد در همه ادیان الهی، مرکزی برای اهداف مذهب خود بوده است. اسلام به طور جامع‌تری به این نقطه رسیده و حقیقتاً برای مساجد موقعیت ممتاز مرکزی و محوری ترسیم کرده که نمی‌شود نقش مسجد را در عواملی محدود بگنجانیم. نقش مساجد جامعیت‌انکارناپذیر دارد. مسجد محل زندگی امت اسلامی را در خود دارد و باید دارا باشد. محوریت مسجد همان طور که با حضور پیامبر در مدینه شروع شد، تا آخر عمر ایشان، مسجد محور بود.^۲

۱. «مجموعه سخنرانی‌ها و مقالات پنجمین همایش بین‌المللی هفته جهانی مساجد، مرداد ۱۳۸۳» فروغ مسجد، ج ۲؛ تهران: مرکز رسیدگی به امور مساجد، مؤسسه فرهنگی تقلین؛ ۱۳۸۴؛ ص ۵۷ - ۶۶.

۲. «مجموعه سخنرانی‌ها و مقالات پنجمین همایش بین‌المللی هفته جهانی مساجد، مرداد ۱۳۸۴» فروغ مسجد، ج ۳؛ تهران: مرکز رسیدگی به امور مساجد، مؤسسه فرهنگی تقلین؛ ۱۳۸۵؛ ص ۳۱ - ۴۰.

۵۰ ..... جایگاه مساجد در نظام اسلامی از منظر قرآن

مسجد نقطه‌ای است که انسان به خدا می‌رسد و خدا به انسان عنایت

ویژه می‌کند

مساجد به حق، خانه معرفی شده‌اند. خداوند هم همه جا هست و اختصاص به مکانی ندارد. این تشریفی که برای این نقاط پیش آمده به این سبب است که نقاط را نقاط تلاقی مردم و هدایت تعریف و تعیین کرده‌اند؛ چون تدبیر الهی همه جانبه و عمیق است و با فطرت هماهنگی دارد. خداوند با محور قراردادن خداجویی در فطرت، انسان را در جایی به نام خانه‌ی خدا و فرستاده شدگان خود با هم می‌بیند و می‌خواهد. از طرف دیگر زمین، زمین است و ساختمان‌ها، ساختمان است و فضا، فضا است. آن جهت و آن تقدسی که با اضافه شدن به خدا به آن داده‌اند، این ویژگی‌ها را در مساجد پدید آورده است: ﴿وَأَنَّ الْمَسَاجِدَ لِلَّهِ فَلَا تَدْعُوا مَعَ اللَّهِ أَحَدًا﴾^۱ آنجا توحید و اخلاص است و نقطه‌ای است که انسان به خدا می‌رسد و خدا به انسان عنایت ویژه می‌کند، آنجا برای زندگی جامعه، اداره‌ی جامعه و هدایت هر جامعه مرکز و محور شده است.

باید پذیرفت که بعد از پیغمبر اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ این بخش عملاً ضعیف و در دوره‌های تاریخ جا بجا شده است. گاهی قوی و گاهی ضعیف شده؛ اما هیچ وقت به حد مورد نظر خود نرسیده است.

مساجد در طول تاریخ و حتی در قرن تاریکی که با افراد فاسق و فاجر در دنیای اسلام درگیر بوده، بخش هدایت مردم را برعهده داشته است. محدودیت‌ها هم فراوان بوده؛ اما بخشی از مردم همواره با مساجد مرتبط

بوده‌اند؛ یعنی از مساجد همیشه شعله‌های نور الاهی دیده شده است. تعبیر پیغمبر ﷺ که مساجد را «انوارالله» نامیده‌اند، واقعاً تعریفی گویاست. با این ویژگی ثبات و استحکام در کارکرد مساجد تضمین شده است؛ یعنی خداوند تضمین کرده است و این تضمین استمرار داشته و دارد.

پس دو نکته‌ای که می‌خواهم اشاره کنم، یکی نقطه‌ی تلاقی مردم با برنامه‌های الاهی در مساجد است و دیگری وظیفه‌ی مهمی است که مسئولان مساجد به‌خصوص ائمه‌جماعات در مساجد برای آموزش مردم بر عهده دارند؛ یعنی آموزش مردم به معنای عام. درباره نقطه تلاقی مردم و بحث جمهوریت جمهوری اسلامی که در عصر ما به وقوع پیوسته و به این شکل هم سابقه نداشته و از افتخارات امام راحل ما و شاگردان ممتازی است که در عصر سیاه پهلوی تربیت کردند؛ حال آنکه این بعد مساجد و مسئله سرنوشتی که به دست مردم برای جامعه در چهارچوب اسلامی شکل می‌گرفت، فراموش شده بود و امام این واقعیت را برگرداند. شما و اکثریت ملت در دوران مبارزه حاضر بودید و می‌دانید که محور دوران مبارزه، مساجد و شاگردان امام و روحانیت در مساجد بود. ایشان پیام الاهی و راه خدا را برگزیدند؛ یعنی همان نقشی که از ابتدا برای مسجد تعریف شده بود؛ نقشی که پیامبر اکرم ﷺ می‌خواست انجام بدهد و این کاری بزرگ بود.

رژیم به همه جا دست انداخته بود؛ حتی می‌خواست به مساجد هم دست بیاندازد و البته انداخته بود؛ اما طبیعت مسجد و عظمت آن به گونه‌ای بود که رژیم را کور و گیج کرده بود. ماه‌های آخر دوران مبارزه، این انفجار بزرگ مجدداً از مساجد شروع شد. وقتی اعلام راهپیمایی می‌شد، از هر مسجدی، مردم مثل جویباری به راه می‌افتادند و سیلی تشکیل می‌دادند و

۵۲ ..... جایگاه مساجد در نظام اسلامی از منظر قرآن

در مرکزی، این سیل به هم می‌پیوست و سرانجام قدرت سیل مردمی، رژیم پهلوی را از بین برد و آمریکا و مردم سایر همراهان رژیم را از ایران بیرون راندند. شک نکنید ما که دستی بر آتش داشتیم و بسیاری از شما که حضور داشتید، می‌دانید که جامعه‌ی ما این گونه بود و این خاصیت تلاقی ما و الله با واسطه مفسران قرآن و پیام الاهی در نقطه مقدس مساجد است. این مسئله واقع شد و این کانون‌ها آن چنان نقش خود را در تاریخ نشان دادند که کسی نمی‌تواند منکر بشود. سایر انقلاب‌هایی که در دنیای اسلام به وقوع پیوسته همین گونه بوده است.^۱

انسان سازی، بهترین دست آورد حضور در مساجد

مسجد ویژگی خاصی دارد که جاهای دیگر ندارد. انسان وقتی به مسجد می‌آید از زمانی که راه مسجد را انتخاب می‌کند، خدا را می‌بیند و حالتی معنوی پیدا می‌کند و سعی می‌کند با وضو وارد شود. سعی می‌کند پاک وارد شود. احکام مساجد هم نشان می‌دهد. این احکام آن چنان تقدسی دارد که در این نقطه، از خدا و وجود خدا آثار بیشتری دیده می‌شود و انسان‌ساز است؛ لذا مراجعات مردم به مسجد با سایر نقاط جغرافیایی دیگر یکسان نیست. اینجا جایی است که انسان‌ها وقتی می‌آیند و تا وقتی که بیرون می‌روند، تفاوت می‌کنند؛ اگر درست وارد شوند. یعنی اگر ما درست عمل کنیم، انسان‌سازی بهترین دستاورد حضورمان در مساجد خواهد بود.

---

۱. «مجموعه سخنرانی‌ها و مقالات پنجمین همایش بین‌المللی هفته جهانی مساجد، مرداد ۱۳۸۴» فریوخ مسجد، ج ۳؛ تهران: مرکز رسیدگی به امور مساجد، مؤسسه فرهنگی تقلین؛ ۱۳۸۵؛ ص ۳۱-۴۰.

نقش مساجد در انسجام و وحدت جامعه

مساجد باید نقش انسجام را ایجاد بکند و مساجد باید همیشه مردم را دعوت به وحدت بکند و ما در داخل مشکلی از این جهت نداریم؛ حتی با سنی‌ها مشکلی نداریم. بالاخره در خیلی چیزها با هم هماهنگی می‌کنیم؛ اما در خارج و دنیای اسلام به اسم اسلام دارند همدیگر را می‌کشند. در سوماتی چقدر انسان به اسم اسلام کشته می‌شود. در افغانستان به اسم اسلام چقدر انسان کشته می‌شود و در پاکستان و خیلی جاهای دیگر. اگر بخواهیم جایی برای نجات مسلمانان پیدا بکنیم، همین مساجد است به خانه خدا وارد شویم و خیلی از آلودگی‌ها را بیرون از مسجد بریزید وارد مسجد بشویم اگر این اتفاق می‌افتاد خیلی از مشکلات حل می‌شد.^۱

تعلیم و تربیت در مسجد

پیغمبر اکرم صلی الله علیه و آله وقتی به مدینه وارد شدند کار ایشان آموزش بود. متن آموزشی ایشان هم قرآن بود که به تدریج نازل می‌شد و هر آیه‌ای از قرآن که نازل می‌شد، سوژه حرفی جدید بود. کاری که پیامبر در این دوره کردند، تعلیم و تربیت در مسجد بود. گویا در مدینه تا آخر زمان پیامبر صلی الله علیه و آله مسجد ساخته شده بود. قطعاً در مسجدها افرادی بودند که قرآن تفسیر می‌کردند. تفسیر قرآن هم مثل کلاس مدرسه و در سنی معمولی نبود؛ بلکه در آنجا می‌نشستند و درباره فنون جدید و عرفان جدیدی که از طرف خداوند رسیده

---

۱. «مجموعه سخنرانی‌ها و مقالات پنجمین همایش بین‌المللی هفته جهانی مساجد، مرداد ۱۳۸۶» فروغ مسجد، ج ۶؛ تهران: مرکز رسیدگی به امور مساجد، مؤسسه فرهنگی تقلین؛ ۱۳۸۷؛ ص ۱۷۳-۱۸۴.

بود، بحث می‌کردند و به نتیجه می‌رسیدند و افرادی ساخته می‌شدند و می‌رفتند. تفسیر قرآن مهم‌ترین کاری بود که بحث می‌کردند و به نتیجه می‌رسیدند. الان هم این آموزش‌ها در ده‌ها هزار مسجد عرضه می‌شود؛ اما به نظر می‌رسد جامعیت آموزش نداریم. هر جمعیتی با سلیقه خویش و با معلومات خود و با عقاید خویشان مردمی را تربیت می‌کند. این مطلوب است؛ یعنی یک بعد درستش این است که سرانجام با واقعیت‌های این جامعه و نیازها و امکانات در اختیار یک امام جماعت انجام می‌شود، مهم است، همه روزه در شصت، هفتاد هزار مسجد این امر صورت می‌گیرد و عده‌ای از مردم با یک امام جماعت نماز می‌گذارند و جمع اینها را که نگاه کنید، شماری چشمگیر می‌شود. اگر اینها را ضرب در ایام و روزهای سال کنید، شماری عظیمی به دست می‌آید؛ اما چه خوب و شایسته بود که این کار را به صورت برنامه‌های جامع و حساب شده و منطبق با شرایط تنظیم کنیم تا بتوان این دوره‌ها را گذراند. هر روز هم گروهی تازه به دانش آموزان این مراکز اضافه می‌شود و مراتب بالاتر را می‌پیماید.

دانشمندان فراوانی که امروز علاقمند و عاشقند که مطالب خود را از طریق مساجد عرضه کنند، این بحث‌ها در مساجد به صورت منظم انجام بشود. کلاس‌هایی که شما ترتیب می‌دهید ممکن است از گروه پایین جامعه (افراد کم سواد) تا انسان‌های والا در طبقات مختلف باشد. دانشمندان بزرگ می‌توانند در جوی که شما برقرار می‌کنید، تخصص‌های عالی را عرضه کنند. مگر کلاس‌های دانشگاه چه صورتی دارد؟ آنجا هم استادی دو سه شاگرد در مراحل بالا می‌گیرد و بعد دانشنامه می‌گیرند و فارغ‌التحصیل می‌شوند. آیا در مساجد نمی‌شود چنین کاری کرد؟ ما همه رشته‌ها را به تدریج

و با محتوای دینی و چاشنی اسلامی - که در همه این‌ها باید تمرین کرد- در مساجد راه بینازیم؛ یعنی خود مرکز آموزش باشیم برای کسانی که می‌خواهند علوم روز را فرا بگیرند. دیگر نمی‌شود مسائل سیاسی دنیا از مساجد بیرون باشد. در مساجد حتماً باید کلاس‌های سیاسی سطح بالایی باشد و انسان‌های آگاهی مراجعان را با آنچه هست و باید باشد آگاه کند. این کار را عملی می‌دانند که در مساجد ما با ظرفیتی که داریم و با تقدسی که هست و با عشق و علاقه‌ای که هست انجام بشود. بسیاری می‌خواهند از مسجد چیز یاد بگیرند این زمینه را آماده کنیم.

احساس می‌کنم که اگر شما نمونه‌هایی را شروع کنید، افراد خیر فراوانی در دنیا هستند که امکانات برای شما بگذارند؛ همان‌هایی که امروزه مسجد می‌سازند. فراوانند مردمی که همه ثروتشان را وقف می‌کنند تا مسجدی بسازند. چرا اینها حاضر نشوند؟ قطعاً حاضر می‌شوند. مردم دارند مدرسه می‌سازند، دانشگاه می‌سازند، اگر تقدس مسجد را در نظر بگیریم، با تخصیص علم و دانش و تربیت، شکل منظمی به خود می‌گیرد. در مواقعی که حکومت اسلامی هم در ایران نبود، ما این کار را می‌توانستیم بکنیم؛ اما امروزه بیشتر می‌توانیم. مسائل حکومتی هم باید در مساجد شکل بگیرد و زعمای مساجد باید صاحب‌نظر داشته باشند و نظراتشان را مطرح سازند.

از میان ده‌ها نوع خدمتی که ممکن است مسجد به جامعه اسلامی و دنیا عرضه بکند فقط به این دو نکته تأکید کردم: یکی بُعد جمهوری و مردمی و تلاقی مردم و آیات الهی در مسجد و دیگر بُعد پرورشی و آموزشی که باید مساجد داشته باشند. هر دوی اینها راهم شما دارید. من در ایران مسجدی را نمی‌شناسم که از این دو بُعد خالی باشد؛ اما اگر این‌ها

۵۶ ..... جایگاه مساجد در نظام اسلامی از منظر قرآن

شکل داده شود و شکل منظمی پیدا کند و برنامه تنظیم و زمان‌بندی شده‌ای داشته باشد، بیشتر خود را نشان می‌دهد و جاذبه بیشتری خواهد داشت.^۱

نقش مساجد در پیروزی انقلاب‌ها

ما که آثار مسجد را در انقلابمان خوب دیدیم. الجزایری‌ها وقتی پیروز شدند نماینده‌شان (شعلان) آمده بود ایران در مسجد مرحوم آیه الله طالقانی استانبول، سخنرانی می‌کرد. حرفی زد من خیلی جوان بودم. آن موقع ما را تکان داد. ایشان گفت: ببینید وقتی که فرانسوی‌ها آن طور الجزایر را استثمار کردند و اشغال کردند و مبارزات ما شروع شد، همه چیز را از ما گرفتند؛ جز مساجد را. ما فقط مسجد داشتیم و با مسجد قیام کردیم و در مسجد جهاد کردیم و پیروزیمان در مسجد شد. فرانسه مقتدر را با مسجد شکستیم. ما خودمان در ایران به خوبی دیدیم. شبکه مساجد و مبلغان بخشی از نیروهای صالح که در مسجد جمع می‌شدند یا بخشی از ائمه جماعات که حاضر در مبارزه بودند به سرعت استبداد شاه و سلطه آمریکا را شکستند. واقعاً کار عظیمی در تاریخ شد. این نمونه کوچکی است. اگر این شبکه و نهاد به شکل واقعی - همان طوری که اشاره کردم - شکل بگیرد ما مطمئن هستیم که در آینده این فضا برای تداوم و تکامل و پاکی و سلامت جامعه اسلامی تضمینی خواهد بود.^۲

ما خودمان این را در میان خودمان دیده‌ایم. در دوران پهلوی دیدیم. قبل

۱. «مجموعه سخنرانی‌ها و مقالات پنجمین همایش بین‌المللی هفته جهانی مساجد، مرداد ۱۳۸۴» فروغ مسجد، ج ۳؛ تهران: مرکز رسیدگی به امور مساجد، مؤسسه فرهنگی ثقلین؛ ۱۳۸۵؛ ص ۳۱ - ۴۰.

۲. خطبه‌های نماز جمعه، ۱۳۸۸/۳/۱.

از پهلوی دیده‌ایم و در دوران مغول دیده‌ایم. مغول وقتی به ایران آمد، مساجد را تخریب کرد و خیلی جاهای دیگر را و امروز هم ما با مسجد مبارزه را آغاز کردیم و با مسجد بحمدالله پیروز شده و با مسجد داریم ادامه می‌دهیم و ان شاء الله مسجد هم چنان نیروی محرک باشد برای بردن ما به نقطه‌ای که اهداف اصلی انقلاب را تشکیل می‌دهد؛ یک ایران آزاد و آباد و مسلمان و انقلابی و الگو برای جهان اسلام.^۱

---

۱ . «مجموعه سخنرانی‌ها و مقالات پنجمین همایش بین‌المللی هفته جهانی مساجد، مرداد ۱۳۸۶» فروغ مسجد، ج ۶؛ تهران: مرکز رسیدگی به امور مساجد، مؤسسه فرهنگی تقلین؛ ۱۳۸۷؛ ص ۱۷۳ - ۱۸۴.

گفتار چهارم

نماز و مسجد

نماز را جدای از مساجد نمی‌دانیم

در رابطه با نماز مسئله مساجد مطرح می‌شود. ما امروز نماز را جدای از مساجد نمی‌دانیم؛ چرا که نماز انفرادی انفرادی ممکن است نماز خوب باشد و شاید انسان حال بهتری پیدا کند و بهتر بتواند از نماز تنهایی استفاده شخصی بکند؛ ولی طراحی نماز با مساجد با هم بوده و باید با هم باشد؛ لذا حرفی که من می‌زنم به هر دوی اینها مربوط می‌شود.

قدری خالی از پیرایه‌ها فکر کنیم. از زمان پیغمبر ﷺ چگونه بود؟ در مکه پیغمبر نتوانست نوع حیات اسلامی را در حالت میسوط‌البیه ارائه دهند؛ اما از مدینه توانستند. مدینه چگونه بود؟ در مدینه آیا واقعاً دنیا و آخرت از هم جدا بود؟ مسجد و اداره از هم جدا بود؟ مسلمان متعبد و مسلمان جنگجو از هم جدا بود؟ روحانی و غیر روحانی از هم جدا بود؟ این طور که نبود. در مدینه همه چیز از هم جدا نبود؛ البته آن زمان بسیطی است. الان زندگی‌ها پیچیده و تخصصی شده. اینها را می‌پذیریم. شکل کار باید پیچیده شود؛ ولی روح این هماهنگی دنیا و آخرت، نماز و کار، کارخانه و مسجد، بازار و مسجد، مزرعه و مسجد، اینها با هم است. اگر می‌شد این حالت را در تاریخ اسلام حفظ کنند، خوب بود. این نشد. بعد از پیغمبر ﷺ خیلی زود زاویه‌ها

۶۲ ..... جایگاه مساجد در نظام اسلامی از منظر قرآن

از هم جدا شد و مسائل به گونه‌ای دیگر رفت. خیلی چیزها رفت در کاخ‌ها. خیلی چیزها رفت در مساجد. خیلی چیزها از هر دو جا بیرون رفت. گاهی هم حرکتهای اسلامی که در طول تاریخ شده، جامعیت اسلامی را در نظر نگرفته.

مسئله مهم زمان ما برای ما که هم حوزه را می‌شناسیم، هم فقه، اصول، تفسیر، کلام، اخلاق اسلامی و هم حکومت را می‌شناسیم، اینها را با هم یاد گرفتیم که اسلام در صورتی موفق است که با جامعیت خود در صحنه باشد. اگر همه ابعاد اسلام را در نظر بگیریم و با هم اسلام را اجرا بکنیم می‌توانیم بگوییم الگوی مدینه النبی ﷺ را پیدا کردیم. آن روز می‌توانیم بگوییم که حالا اسلام را مقایسه کنیم با سایر مکتب‌ها و مرام‌های دیگر؛ و گرنه این اسلامی که فعلاً در ایران هم اجرا می‌شود، بخشی از اسلام است و وقتی هم که بخش شد آنجایی که اجرا نمی‌شود یا غلط اجرا می‌شود؛ آنجایی که درست انجام می‌شود، آنها را هم خراب می‌کند؛ لذا من الان از حرکاتی که انجام شده راضی نیستم. فکر می‌کنم وقتی که صحبت از نماز و مسجد می‌کنیم باید این را هدف قرار دهیم. ضمناً بانک و اداره و مزرعه، کارخانه، بازار، بورس، دانشگاه همه این چیزهایی که در شئون زندگی است، این همه با هم است. وقتی که اینها با هم دیده شود ما می‌توانیم روی این طور اسلامی حساب کنیم.

بنده فکر می‌کنم دیگر امروزه یک نفر نمی‌تواند هم متولی سازماندهی نماز باشد و هم متولی سازماندهی سینما باشد. مدیریت بالا اینها را هدایت می‌کند ضمناً باید جامع نگر باشیم. همه در بخش خودمان بخش‌های دیگر را عنایت داشته باشیم. مکمل همدیگر بدانیم. تا بتوانیم از این اسلام درست

در اسلام هر آموزه‌ای وزنی دارد و به اندازه وزن خودش باید در

موردش فکر کنیم

امروزه این افتخار را خدای متعال به ما داده و اتمام حجتی بر ما شده که به پشتوانه قرآن و سنت و معارف عظیم شیعه که به همت علمای گذشته در اختیار ما مانده است. روات، محدثین، مفسرین، فقها، کلامیون و... کار کردند که این مجموعه عظیم غنائم فکری اسلامی در کتابخانه‌های ما و در مخازن فکری ما وجود دارد. با این پشتوانه حتماً باید با جامعیت به اسلام نگاه کنیم. نماز را کلمه بزرگ کتاب اسلام بدانیم؛ همان طور که خود قرآن دیده. خداوند در قرآن به نماز خیلی بها داده. با همان اهمیت و بها در این مجموعه باید ببینیم. اگر هر پیشرفتی هم بکنیم اگر به نماز بها ندهیم، می‌لنگد؛ البته اگر نماز هم خیلی خوب باشد. همه مثل سعودی‌ها در مسجد جمع بشویم ولی به ولایت آن طور نگاه کنیم، همان طور که خود ائمه علیهم‌السلام فرمودند چیزی دست ما را نخواهد گرفت. اگر آن محتوای حکومت اسلامی را با آن اشکال متداولش از خلافت می‌خواهند این اواخر انجام شود، همان نماز با همه این اهمیتش، با همه این کرامت و شرافتش، از سقف این مسجد بالا نمی‌رود و همین جا می‌ماند. تأثیر ندارد. معراج نیست. پس اینها همه را با هم ببینید. مقدس‌هایی که فقط نماز را همه چیز می‌دانند، موفق نیستند. دنیا دارانی هم که می‌گویند دل‌مان با خدا باشد نماز بالاخره

---

۱. هشتمین اجلاس سراسری نماز.

۶۴..... جایگاه مساجد در نظام اسلامی از منظر قرآن

می‌خوانیم یا نه، آنها هم موفق نیستند. اینها را با هم بخواهیم؛ البته هر یکی وزنی دارد و به اندازه وزن خودش باید فکر کند.^۱

---

۱. هشتمین اجلاس سراسری نماز.

گفتار پنجم

روحانیت و مسجد

روحانیت و مسجد سرنوشتشان با هم دوخته شده

به نظر من یکی از رمزهای تداوم حضور روحانیت در جامعه ما در طول تاریخ، مساجد است. یعنی روحانیت و مسجد سرنوشتشان با هم دوخته شده. اگر مسجد عزیز باشد، روحانیت هم عزیز است. اگر روحانیت و مسجد، یکی عزتش را از دست بدهد آن یکی هم از دست می‌دهد. الان ممکن است انواع حيله‌ها باشد که روحانیت را از مردم جدا بکنند یا فکر می‌کنند دست روحانیت را از امور کوتاه بکنند. ممکن است برای این کار به انواع کارها مثل بدنام کردن و مانند همه کارهایی که در مشروطه شد، دست بزنند الان؛ البته حالا که یک قدری دیگر دیر شده، نقش مساجد را موقعی فهمیدند که مردم ما هم، دیگر فهمیدند.^۱

پیش از انقلاب اگر برای روحانی یک مسجدی پیدا می‌شد، توفیق

عظیمی بود

باید در حد نیاز مردم، مسجد داشته باشیم و در حد نیاز مساجد، امام جماعت داشته باشیم. رقم سی درصد خالی مساجد یک سؤال خیلی بزرگی

---

۱. دیدار با اعضای مؤسسه مسجد، ۱۳۸۰/۲/۱۹.

۶۸ ..... جایگاه مساجد در نظام اسلامی از منظر قرآن

جلوی چشم همه می‌گذارد. چرا باید اینجور باشد؟ پیش از انقلاب اگر برای روحانی، یک مسجدی پیدا می‌شد توفیق عظیم بود که توانسته جایی داشته باشد. جا برای منبر رفتن پیدا می‌شد، ولی پیدا شدن مسجد اوج موفقیت و پیروزی عملی ما بود. بالاخره فرهنگ ما آن زمان برای امام جماعت در مقابل واعظ و گوینده به گونه‌ای بود که خیلی به امام جماعت بها می‌دادند. ما مرحله بالاتری بود.

الان اگر قرار باشد بیست و پنج هزار یا سی هزار مسجد خالی داشته باشیم، حقتش این است که حوزه یک برنامه ضربتی بگذارد. مساجد در روستاهای خودمان واقعا خالی است. ده ما که الان شهر شده پنج - شش مسجد دارد که اصلاً امام جماعت ندارد. جای خوبی هم هست. پسر عموها، پسردایی‌ها، اکثراً طلبه هستیم؛ ولی معمولاً بر نمی‌گردیم. در زمان طلبگی سالی دو الی سه ماه می‌رفتیم آنجا می‌ماندیم. محمد هم که آنجا هست، رفته رفسنجان و توی ده نمانده و کس دیگری هم نیست. حقیقتاً مردم محتاجند. الان وقتی آدم می‌بیند جوان‌ها معتاد می‌شوند، اگر مسجدی بود، امام جماعتی بود و اینها را زیر پر و بال خودش می‌گرفت با اینها دوستی می‌کرد، این گرفتاری‌های در روستاها نبود.

هر جا که امام مسجد دارند، وضعشان بهتر است. مسائل را می‌گویند. قبلاً این چیزها نبود. الان در مدارس احکام می‌خوانند؛ ولی وقتی اینها از امام جماعت می‌شنوند، مسئله دیگری است.

بعضی وقت‌ها باید مدتی صبر کنیم تا آقای مسجد اداره شود. از روز اول ممکن است اداره نشود. بالاخره امام مسجد خانه می‌خواهد. حداقل با زن و بچه‌اش می‌خواهد زندگی کند. بیرونی می‌خواهد. مردم هر لحظه می‌خواهند

پیش او بیایند. بیرونیش فعلاً می‌تواند مسجد باشد. کتابخانه می‌خواهد؛ البته زندگی‌ش هم باید اداره شود. از اول اگر دستش دراز باشد، مشکلاتی پیدا می‌شود. به تدریج خودش مرجع وجوه می‌شود، خودش را اداره می‌کند و حوزه را اداره می‌کند. الان باید سرمایه‌گذاری کنیم.^۱

با روحانی صالح، خیلی از دردهای روحی و اجتماعی مردم حل

می‌شود

اگر در هر منطقه‌ای که قابل دسترسی برای مردم باشد مکانی به نام مسجد باشد و روحانی متولی و مدیر این مکان باشد، با روحانی صالح، خیلی از دردهای روحی و اجتماعی مردم حل می‌شود. روحانی که دائماً با مردم در تماس باشد و مردم از او نیازهای فکریشان را بگیرند و مشکلات اجتماعشان را با او در میان بگذارند. او دائماً معارف اسلام را برای آنان در ضمن نماز و برنامه‌های دیگر مسجد با آنان در میان می‌گذارد که بسیار سازنده است.

گاهی فکر می‌شود که صدا و سیما دارد این کار را انجام می‌دهد و می‌تواند انجام دهد یا روزنامه یا رسانه‌های عمومی دیگر، بله! آنها هم می‌کنند. کار خوبی است. ما هم تقدیس می‌کنیم؛ اما آن نباید به این حضور شخصیت راهنما و مرشد جامعه در بین خودشان منتهی شود. نباید کاری بکنیم که احساس بی‌نیازی کنیم که اگر کار به اینجا برسد خیلی خسارت می‌بینیم. این نوع تعلیمات در جای خودش برای توسعه آموزش‌ها خیلی خوب و مقدس است و باید هم ممنون باشیم؛ اما اینکه نتیجه‌اش این باشد

---

۱. دیدار با اعضای مؤسسه مسجد، تهران: مجمع تشخیص مصلحت، ۱۳۸۱/۲/۲۵.

که حالا هست دیگر ما می‌خواهیم چه کار کنیم خیلی تفاوت دارد. من با تجربه شخصی خود عرض می‌کنم. روستاهایی را می‌شناسیم که یک روحانی هست یا روستاهایی که روحانی ندارند. منتظرند که گاهی کی برای روضه خواندن بیاید. تفاوتش واقعاً از زمین تا آسمان است. مردم در جایی که روحانی همیشه در دسترس خود دارند، به افکار اسلامی درست مسلح هستند. از لحاظ اخلاقی وضع بسیار بهتری دارند. ادیبانشان تفاوت می‌کند. خانواده‌ها مستحکم‌ترند و خیلی آثار به چشم می‌آید. اصلاً سطح بالا است. از نوع پیشرفت فکری ظرف دیگری است. حقیقتاً ابتکاری که اسلام کرده و قطعه‌ای از زمین را در هر جایی به نام مسجد پذیرفته و تقدس مذهبی خاصی را به او داده و احکام ویژه‌ای برای او تدوین شده به اضافه کسی که بتواند نیازهای اجتماعی و دینی مردم را در آنجا برای مردم بگوید، این یکی از بهترین ابتکارهایی بوده که در تاریخ اسلام پیدا شده؛ البته بقیه ادیان هم داشتند.^۱

قبل از انقلاب اگر روحانی به مسجد دست پیدا می‌کرد فتح بزرگی بود
قبل از انقلاب اگر روحانی به مسجد دست پیدا می‌کرد، فتح بزرگی بود. همه منبری، بودیم. منبر می‌رفتیم. بالاخره یک جایی ماه رمضان، محرم این عمومیت داشت. هر کس می‌خواست می‌رفت؛ ولی مسجد اگر پیدا می‌شد و کسی این توفیق را پیدا می‌کرد، خیلی سنگر بزرگی به دست آورده بود. از لحاظ معاش هم فرق می‌کند. آن موقع منبری یک مبلغ جزئی می‌گرفت؛ اما امام مسجد مرجع رجوع بود و زندگی او هم به علت هدایای

---

۱. دیدار با اعضای مؤسسه مسجد. قم: حرم حضرت معصومه (علیها السلام)، ۱۳۸۴/۱۱/۷.

مردم بهتر بود و برای حوزه هم پول می‌فرستاد. من هنوز ذهنیتم این است. با این صحبت‌هایی که می‌شنوم این ذهنیتم دارد عوض می‌شود که امامت مسجد از بقیه مشاغلی که الان ما داریم در عقیدتی سیاسی یا دانشگاه یا هر جایی که برویم بهتر است. من خیال می‌کنم طبیعت آن به گونه‌ای است که شغل بهتری باشد. اولاً تأثیر فراوانی دارد. مردم جمع می‌شوند و حقیقاً آدم می‌تواند کار کند و ثانیاً بالاخره یک منطقه‌ای را از نظر دینی آباد می‌کند و تداوم هم دارد. صبح، عصر، شب، همیشه مراجعات هست. در مجموع این نقطه‌ای که شما می‌گویید که طلبه‌ها به مسجد علاقه‌ای ندارند باید فکری بشود که این امتیازات از جایی شروع شود.^۱

روحانی را این قدر باید راضی کرد که با خیال راحت با میل و

اشتیاق و مسابقه به مسجد برود

روحانی را این قدر باید راضی کرد که با خیال راحت با میل و اشتیاق و مسابقه به مسجد برود. اگر این کار بکنیم می‌توانیم تعداد بیشتری روحانی اضافه کنیم. مسجدهای محل، معمور می‌شوند. تشویق می‌شود. مقایسه بین ایران و ترکیه برای ما جالب است. سفری که ما کرده بودیم مسئولین آنجا می‌گفتند شما خیال می‌کنید از ما متدین‌ترید؟ نه این طور نیست به روستاهای ما بروید، ببینید که ما بهتر هستیم. من خیلی باور نمی‌کردم. با هلی‌کوپتر ما را در منطقه گرداندند. مسجدهایشان مناره داشت. از دور مشخص بود. از هوا نشان دادند که ما باور کنیم و من هم باور کردم که به مساجد خود اهمیت می‌دهند؛ البته آنها کاملاً دولتی است و «سازمان

---

۱. دیدار با مؤسسه مسجد، قم: مجمع تشخیص مصلحت، ۱۳۸۷/۱۱/۲۱.

۷۲ ..... جایگاه مساجد در نظام اسلامی از منظر قرآن

دیانت» متکفل آنها است. آقای اربکان و آقای دلینر به من می‌گفتند بزرگ‌ترین و پربودجه‌ترین وزارت خانه ما وزارت دیانت است؛ یعنی بیش از همه پول مصرف می‌کند. مثلاً در کشور آموزش و پرورش یا نیروهای مسلح بیشترین پول را می‌گیرند.^۱

نقش روحانیت و مساجد در حفظ امنیت

اگر روحانیت در سراسر کشور در میان مردم نبود، معلوم نبود بعد از پیروزی انقلاب چه بر سر ما می‌آوردند و چه برسر انقلاب می‌آوردند. روحانیت در لباس نیروی انتظامی در یک نقطه‌ای حاضر شد، کمیته‌های انقلاب را آماده کرد. مساجد سراسر کشور، مرکز امنیت کشور شد. ما در مرکز بودیم و گزارش‌هایی که می‌دیدیم یک طلبه و روحانی ساده یک شهر یا روستا به دست خودش حتی بدون کمک گرفتن از کسی توانسته بود امنیت را حفظ کند و جلوی شرارت‌ها را بگیرد و از حق مردم دفاع بکند و جلوی تجاوز به اموال و نفوس را بگیرد. این اتفاقات در انقلاب‌ها طبیعی است. همه جا اتفاق می‌افتد. هیچ وقت پلیسی که قبل از آن روز در اختیار شاه بود و ارتشی که در اختیار شاه بود، همچون شهربانی، ژاندارمری و ساواک دیگر کارایی نداشتند و اگر افراد خوبی در میانشان بودند - که خیلی آدم خوب آنجا بود - روحیه کار نداشتند. واقعا روحانیت برای حفاظت از انقلاب و جلوگیری از شرارت‌ها سنگ تمام گذاشت. علما، طلبه‌ها و خود مردم اگر مردم نبودند ما نمی‌توانستیم کاری بکنیم.^۲

۱. دیدار با مؤسسه مسجد، تهران: مجمع تشخیص مصلحت، ۱۳۸۷/۱۱/۲۱.

۲. «مجموعه سخنرانی‌ها و مقالات پنجمین همایش بین‌المللی هفته جهانی مساجد،

در طول تاریخ مساجد و علما پناهگاه مردم بودند

شما صحبت از حدود پنجاه نفر امام جماعت شهید می‌کنید که در سال‌های اخیر در کشور شناسایی شده‌اند. به نظر من بیش از این است؛ چون لیست شما را خوانده‌ام. افراد دیگری را می‌شناسم که در این لیست نیامده است و بسیاری از آنان را هم ما نمی‌شناسیم. در دفاع مقدس عده فراوانی از روحانیت شهید شدند و از طلبه‌ها و علما که بسیار در جبهه‌ها شرکت می‌کردند و شهید می‌شدند و هنوز ما یک آمار کاملی حتی از آنان نداریم؛ زیرا مایل بودند گمنام بمانند و بدون کوچک‌ترین شبهه ریا این جهاد مخلصانه را با اخلاص انجام بدهند که دادند و رفتند. این سرمایه عظیمی که ما خوب نسبت عدد پنجاه را با مجموعه انسان‌های دیگر مقایسه کنیم. ببینید که پنجاه شهید نسبت بالایی است که فعلا شما نوشته‌اید در بین شهدا از همه صنوف و حتی از حوزه‌ها، این دلیل خوبی است بر ویژگی‌های ائمه جماعات که ما داریم. این انسان‌ها که در جامعه هستند سنگرهای بسیار ارزشمندی هستند و اصولاً روحانیت در جایگاه قوی‌ترین پایگاه مردمی و اسلامی و اجتماعی در جامعه می‌تواند عمل بکند و در طول تاریخ مساجد و علما پناهگاه مردم بوده‌اند و در مقابل همه زور گویان که در مقاطع مختلف در تاریخ هستند، ایستاده‌اند. البته زمان ما زمان قانون، شفافیت و پاسخگویی و خیلی چیزهایی دیگر است که در زمان‌های گذشته این جوری نبود و یک حاکم در یک ولایت بر مردم خدایی می‌کرد و هر کسی را می‌خواست به هر شکلی می‌آورد و به شلاق می‌بست و اموال او را

۷۴ ..... جایگاه مساجد در نظام اسلامی از منظر قرآن

مصادره می‌کرد. شما تاریخ را می‌دانید در آن زمان‌ها علما و مساجد بودند که وقتی مردم مضطر می‌شدند به آنجا پناه می‌برند. پای بحث می‌نشستند و خیلی چیزهای دیگر از لحاظ آموزش و ارشاد اینها. علما مهم‌ترین نقطه آموزش مردم و آگاهی آنان بودند.^۱

---

۱. «مجموعه سخنرانی‌ها و مقالات پنجمین همایش بین‌المللی هفته جهانی مساجد، مرداد ۱۳۸۶» فروغ مسجد، ج ۶؛ تهران: مرکز رسیدگی به امور مساجد، مؤسسه فرهنگی تقلین؛ ۱۳۸۷؛ ص ۱۷۳ - ۱۸۴.

گفتار ششم

حوزه و مسجد

باید مسئول مساجد امام جماعت باشد و امام جماعت هم باید آموزش ببیند

در مجموع باید مسئولان ذیربط و حوزه‌ها و نهادهای ذیربط، یک برنامه نیرومندی برای نماد مسجد -آن طوری که در فرهنگ اسلام و قرآن آمده- انجام دهند. مشکل دیگری هم که اخیراً ائمه جمعه بخشی از تهران به من مراجعه کردند، دخالت‌هایی است که در مسجد می‌شود. الان تعداد بسیاری از نهادها در مساجد، خودشان را ذی‌حق می‌دانند. گاهی که مدیریت مسجد به عهده امامت جماعت آنجاست، او صاحب اداره آنجاست و نباید اجازه داد که کسانی بخواهند استفاده سیاسی یا مادی یا... کنند؛ البته نهادهایی هستند که مسئولیت دارند و مسئولیت خودشان را باید در مسجد انجام دهند؛ آنها هم باید با آیین نامه باشد. باید مسئول مساجد امام جماعت باشد و امام جماعت هم باید آموزش ببیند. امام جماعت در حد یک طلبه، در حد یک روحانی که کارهای معمولی روحانیت را می‌کند، یک سمت است. در حد مدیریت یک مسجد که این همه مسائل سیاسی، عبادی و اجتماعی که ممکن است در اطرافش شکل بگیرد، چیز دیگری است. پس ما در درجه اول به آموزش بسیاری از روحانیون با عنوان درسی «مدیریت مسجد» نیاز

۷۸ ..... جایگاه مساجد در نظام اسلامی از منظر قرآن

داریم. بعد نیاز داریم برای اینکه هر جا مسجد نیست و فاصله دو مسجد طولانی است، مسجد احداث بکنیم و آنجایی که مساجد متعدد وجود دارد راه دیگری باید پیدا کرد که راه‌های شرعی هم هست که اتلاف منابع نباشد و استفاده بهینه بکنیم و دخالت نهادها یا اشخاص بی‌مسئولیت هم در مسجد باید محدود شود تا مساجد ﴿وَأَنَّ الْمَسَاجِدَ لِلَّهِ فَلَا تَدْعُوا مَعَ اللَّهِ أَحَدًا﴾^۱.

ظرف درست طبیعی حضور در بین مردم، سرمایه مساجد است

من فکر می‌کنم یکی از کارهای ما الان برای حوزه‌ها، این است که فراموش نکنیم آن ظرف درست طبیعی حضور در بین مردم، سرمایه مساجد است؛ البته ما نباید مساجد را مثل صد سال پیش اداره بکنیم. مردم باسواد شده‌اند، جوان‌ها باسواد شده‌اند، مسائل بهداشتی مطرح است، مسائل زیبایی مطرح است، اطلاعات نو مطرح است. در مسجد باید به فکر یک چیزهایی باشیم که ظرفیت مستمعین ما الان تقاضا دارد.^۳

تربیت افراد برای مسئولیت امام جماعت و مدیریت مسجد باید جزء

کارهای اصولی حوزه باشد

مدیر و امام جماعت نباید یک بعدی باشد. روحانی خوب، متدین با تقوا و اخلاقی اگر فقه نداند، حدیث نداند، جامعه را نشناسد، از علوم انسانی جدید بیگانه باشد و جامعه‌شناسی نداند، اینها همه نقض به کار ایشان است. اگر

۱. جن: ۱۸.

۲. خطبه‌های نماز جمعه، ۱۳۸۸/۲/۴.

۳. دیدار با اعضای مؤسسه مسجد، ۱۳۸۰/۲/۱۹.

بخواهد با مردم کار کند همه این مسائل پیش می‌آید و این کار آسانی نیست. واقعاً تربیت افراد برای مسئولیت امام جماعت و مدیریت مسجد باید جزء کارهای اصولی حوزه می‌بود؛ همان طور که ما الان مفسر تربیت می‌کنیم، فیلسوف تربیت می‌کنیم، فقیه، اصولی، محدث و... تربیت می‌کنیم. خود همین مسئولیت امام جماعت مسجد، مسئولیتی است که می‌بایست جزء درس‌های ما می‌بود. اگر حالا آثاری که شما دارید خلق می‌کنید اگر به حد مطلوبی برسد، قاعده‌اش این است که حوزه اینها را بررسی کند و جزء مواد درسی قرار دهد. بعضی‌ها ممکن است نخواهند برونند امام جماعت بشوند ولی درباره این مسائل بدانیم، بهتر است. مثل خیلی کارهایی که ما می‌خوانیم ولی در عمل کارآیی ندارد.

به نظر می‌رسد که واقعاً مدیریت مسجد از واعظ بودن و سایر کارهایی که از شئون روحانیت است حساس‌تر و سازنده‌تر است.^۱

وارد شدن درس مدیریت مسجد در متون تحصیلی حوزه توفیق

بالایی است

اینکه مدیریت مسجد وارد متون تحصیلی حوزه شده باشد، توفیق بالایی است. این همه نیروهای روحانی خوب که در کشور داریم، هیچ وقت این مدیریت مسجد جز معلومات آنان نبوده؛ البته مثل بقیه مردم با مسجد سر و کار داشتیم و شاید هم بیشتر از مردم به مسجد احترام می‌گذاریم، از مسجد استفاده می‌کنیم و مسجد را تعمیر می‌کنیم. همه اینها را داریم؛ اما اینکه عالمانه مسجد را اداره بکنیم و چگونه بهره‌گیری کنیم هیچ وقت این در

۱. دیدار با اعضای مؤسسه مسجد، تهران: مجمع تشخیص مصلحت، ۱۳۸۱/۲/۲۵.

۸۰..... جایگاه مساجد در نظام اسلامی از منظر قرآن

آموزش‌هایمان نبوده. هر چیزی که یاد گرفتیم، دیمی یاد گرفته‌ایم. من فکر می‌کنم کار زیربنایی انجام شده که آثارش را کم کم خواهد گذاشت و این مسئله در عمل جای خودش را باز می‌کند و توسعه پیدا می‌کند.

همین تذکرات اخیری را که ما از شما گرفتیم و بین مساجد و سایر نقاط متبرک مثل بقاع متبرکه یا تکایا یا جاهای دیگر مقایسه کرده بودید من دیدم واقعاً نکات معقولی است. این تربیت افرادی از روحانیت که با مدیریت مسجد آشنا بشوند تأثیر گذار خواهد بود و در آینده مساجد را تحت تأثیر قرار می‌دهد و می‌توانیم نوید بهتر شدن مساجد را بدهیم.^۱

---

۱. دیدار با اعضای مؤسسه مسجد، قم: حرم حضرت معصومه علیها السلام، ۱۳۸۴/۱۱/۷.

گفتار هفتم

مدیریت مسجد

مدیریت مسجد کار خیلی متنوعی است و شاخه‌های بسیاری دارد

مدیریت مسجد کار خیلی متنوعی است و شاخه‌های بسیاری دارد؛ مثل مدیریت اداره نیست که آدم می‌داند باید چه کار کند. یک مدیر اداره آیین‌نامه‌اش روشن است. وظائفش هم روشن است. مراجعین هم می‌آیند کارشان را انجام می‌دهند و می‌روند؛ اما مسجد این طور نیست. این مسجد برای این خلق شده که هر مسلمانی هر کاری که دارد به خودش حق می‌دهد به مسجد مراجعه کند. اگر او نکند ما وظیفه داریم از مسجد به همه امور مسلمان‌ها توجه داشته باشیم.^۱

مساجد ظرفیت «دو» مدیر را ندارند

یک کار مهم، تربیت مدیران مساجد است. حالا مدیران مساجد غالباً منطبق با ائمه جماعات است. ما که نمی‌توانیم یک مدیر بگذاریم و یک امام جماعت. ممکن است در بعضی از مساجد این چیزها باشد؛ اما عموماً دیگر مساجد ظرفیت دو مدیر را ندارند. یک مدیر که همان امام است. بهتر است

---

۱. دیدار با اعضای مؤسسه مسجد، تهران: مجمع تشخیص مصلحت، ۱۳۸۱/۲/۲۵.

که همان باشد که مردم به او اقتدا می‌کنند و از او هم حرف شنوی دارند.^۱

سرمایه علمی و تجربی ما همان تجربه ائمه جماعات است

سرمایه علمی و تجربی ما همان تجربه ائمه جماعات است. اگر ما هر کدام از آنان را که حساب کنیم انصافاً عالمی بودند که در محل و محیط خودشان، روستا یا شهر یا محیط‌های دانشگاهی، نظامی و اداری، تجربه‌هایی با جوان، پیر، باسواد و بی‌سواد دارند. تجربه ائمه جماعات خودش برای ما بهترین منبع است و می‌توانیم از آنها جمع‌بندی کنیم و نقاط ضعف و قوه‌اش را پیدا کرده و برای مدیران درس بگوییم.^۲

مراجع در فکر اداره مساجد باشند

مراجع در فکر اداره مساجد باشند. مجموعه مراجع تصمیم بگیرند و یک ارگانی ایجاد کنند. همه هم می‌توانند به چنین جایی ماهی چند میلیون کمک کنند و اعتبار هم پیدا می‌کند. اگر آقایان مراجع پشت سر این امر باشند مردم هم اعتمادشان بیشتر می‌شود و اعتبار مساجد هم بالا می‌رود. به هر حال بودجه در کشور کم نیست.

این طور نیست که فقط یک عالم که در مسجدی در یک روستایی می‌رود هزینه داشته باشد. ما در دوران طلبگی، در زمان شاه، حوزه‌ها که از این منابع دولتی استفاده نمی‌کردند. خیلی هم نبودیم. البته این طور بود که هر سفری می‌رفتیم، سفر وعظی که می‌رفتیم، مقدار پول هم برای مراجع می‌آوردیم. خودمان از منبرها مقداری برای مخارج خودمان می‌گرفتیم. یک

۱. دیدار با اعضای مؤسسه مسجد، تهران: مجمع تشخیص مصلحت، ۱۳۸۱/۲/۲۵.

۲. دیدار با اعضای مؤسسه مسجد، تهران: مجمع تشخیص مصلحت، ۱۳۸۱/۲/۲۵.

۸۴ ..... جایگاه مساجد در نظام اسلامی از منظر قرآن

مقدار هم وجوه می‌آوردیم. همه طلبه‌ها می‌آوردند. رفتن با مردم و با مردم کار کردن، مردم دلشان می‌خواهد در کارهای خوب ما شریک شوند.

این مساجد که الان صحبتش است، زاینده است؛ البته باید شروع کرد اول یک مقدار خرج کرد. اگر هم امام جماعت رفت آنجا مردم را بد عادت کرد و همه چیز را خواست از مرکز بگیرد و آنجا را اداره کند، درست نیست. باید مردم بفهمند که این مسجد را خودشان تعمیر کنند. واعظی که می‌آورند خودشان دعوت کنند و اداره کنند.^۱

امام مسجد مهم‌ترین عنصر مسجد است

درباره مسجد کارهای اساسی که باید انجام شود، عرض کردیم. مهم‌ترین عنصر «امام مسجد» است و ما الحمدلله از این جهت دستان پر است. امروزه حقیقتاً حوزه‌های سراسر کشور پر از انسان‌های تحصیل کرده و متقی و آگاه به زمان هستند که می‌تواند هر یک در سنگر مسجد یک نگهبان مورد اعتمادی برای دروازه‌های ورودی و خروجی جهان اسلام باشند. نمی‌دانیم چرا با همه تأکیدی که می‌شود امروزه دست هزاران؛ بلکه ده‌ها هزار مسجد در سراسر کشور از امام جماعت راتب و منظم کوتاه است. شما خودتان هر یک تجربه خودتان را در مساجد دارید و می‌دانید که یک امام جماعت چقدر می‌تواند به حل مشکلات مردم کمک کند و به آموزش‌های و رفع معضلات محیط بپردازد و به مردم آرامش دهد و پناه مردم و اسرار آنان باشد و برای حل مشکلات مردم و

---

۱. دیدار با اعضای مؤسسه مسجد، تهران: مجمع تشخیص مصلحت، ۱۳۸۱/۲/۲۵.

برای رسیدگی به نیازهای منطقه و هر روستایی اقدام جدی صورت بدهد، یک امام جماعت می‌تواند آن روستا را حفاظت کند؛ خیلی بیشتر از پاسدار نیروی انتظامی و خیلی بیشتر از هر قدرت دیگر. حیف که ما نتوانستیم و نمی‌توانیم. ما بارها تأکید کردیم. رهبر انقلاب تأکید دارند. طرح هجرت را مصوب کرده‌اند و باز این حسرت به دل مردم مانده است. یکی از کارهای بزرگ همین است؛ البته کار شما تنهایی نیست. حوزه قم و حوزه‌های دیگر باید خیلی همراهی بکنند و مردم هر محلی و مسئولان باید کمک کنند و ما در میان خودمان باید شرمنده باشیم که نتوانستیم این خلأ را پر کنیم^۱.

پرداختن به مسجد باید از کارهای اساسی باشد

پرداختن به مسجد باید از کارهای اساسی باشد. باید متأسف باشیم که یک کار جنبی با عده معدودی با امکانات مشکل‌داری که تأمینش هم برای شما آسان نیست، این طوری به مسجد بپردازم. البته هر جایی مردم، مسئولان، علما به مسجد توجه موردی دارند. مسجد می‌سازند و مسجد را اداره می‌کنند. این طور نیست که بی‌توجه باشند؛ ولی مسائل عام مساجد را و به روز کردن مدیریت مسجد را که شما انتخاب کردید به نظرم در مراجع رسمی به خصوص در حوزه‌ها یک کار بی‌صاحبی است. حالا اوقاف وظایفی دارد که آن یک وظایف خاصی است و از بعد وقفیت به مسائل مسجد می‌پردازد تا آنجایی که من می‌دانم در حوزه

---

۱. «مجموعه سخنرانی‌ها و مقالات پنجمین همایش بین‌المللی هفته جهانی مساجد، مرداد ۱۳۸۶» فریوخ مسجد، ج ۶؛ تهران: مرکز رسیدگی به امور مساجد، موسسه فرهنگی تقلین؛ ۱۳۸۷؛ ص ۱۷۳-۱۸۴.

۸۶..... جایگاه مساجد در نظام اسلامی از منظر قرآن

چنین چیزی به طور رسمی از ارکان مدیریت حوزه نیست؛ البته ممکن است من ندانم و چیزی هم باشد.^۱

---

۱. دیدار با اعضای مؤسسه مسجد، تهران: مجمع تشخیص مصلحت، ۱۳۸۱/۲/۲۵.

گفتار هشتم

مسجد و حکومت

نهاد مسجد اکنون (در دوران حکومت اسلامی) انصافاً زیبنده یک نظام اسلامی نیست

نهاد مسجد اکنون (در دوران حکومت اسلامی) انصافاً زیبنده یک نظام اسلامی نیست. شما می‌بینید که بسیاری از مراکز روستایی مسجد ندارند و بسیاری از مراکز در شهرها هم مثلاً محله‌ها و بخش‌ها هم مسجد ندارند. فقدان مسجد در یک فاصله معین که مردم دیگری نمی‌توانند خودشان را به آسانی به مسجد برسانند، زیبنده نیست. در زمان پیغمبر ﷺ معمولاً افراد درخانه خود یک نقطه را برای مسجد انتخاب می‌کردند و در محله خود اکثر شخصیت‌ها یک چیزی به نام مسجد داشتند و خوب این سنت الان که یک تکلیف بزرگ هم بود، خیلی ضعیف شد.^۱

روستای بی‌مسجد، در حکومت اسلامی هیچ تناسبی با اهداف حکومت اسلامی و نظام اسلامی ندارد

باید فکری کرد. روستای بی‌مسجد یا محله بی‌مسجد در حکومت اسلامی هیچ تناسبی با اهداف حکومت اسلامی و نظام اسلامی ندارد. باز

---

۱. خطبه‌های نماز جمعه، ۱۳۸۸/۲/۴.

چون نظمی ندارد در جایی چند تا مسجد نزدیک به هم هستند و جایی هم هست که با فاصله‌های دور نیز مسجد نیست. این خودش نشان می‌دهد که مدیریت تنظیم جغرافیایی مساجد در کشور حتی بعد از پیروزی انقلاب اسلامی هنوز شکل مناسبی ندارد. بدتر این است که بسیاری از مساجد ساخته شده، امام جماعت ندارند. شما بسیار می‌بینید که در شهرها و روستاها که مسجد هست؛ اما امام جماعت در آن نیست و تعجب است. خوب این همه روحانی در حوزه‌ها هستند. همه روحانیون خیلی‌ها تا آخر عمر در قم، مشهد، تهران و اصفهان می‌مانند. در حوزه هم که می‌مانند یا درس می‌گویند یا درس می‌خوانند. مسجد را که نمی‌شود به این آسانی تعطیل کرد. مردم نیاز به مسجد دارند. در مسجد باید آموزش‌ها باشد، مسئله‌گویی‌ها و مراجعات مردم باشد. امام جماعت برای هر منطقه‌ای مرجع بسیار مفیدی است که یک امام جماعت عادل وجود داشته باشد.

من فکر می‌کنم یکی از حرف‌هایی که باید حوزه‌ها جواب بدهند همین است. حکومت هم باید جواب بدهد؛ ولی بعید است که نتوانیم طلبه‌هایی داشته باشیم که نتوانند بروند اداره بکنند.

بنابراین ما الان این مشکلات را داریم و از طرفی ساختمان مساجد ما مشکل دارند کشوری مثل ترکیه را نگاه کنید و با کشور خودمان مقایسه کنید. ترکیه از یک قرن پیش، کشور لائیک است و از موقعی که جمهوری آتاتورک آمد، کشور به صورت لائیک اداره می‌شود. لائیک معنایش این است که مردم مسلمان نیستند. معنایش این است که مذهب حاکم ندارد. مردم در مذهبشان آزادند. من به روستاها و شهرهای ترکیه رفتم. مرا با هلی‌کوپتر گرداندند و نشان دادند. هر جا جمعیتی هست، یک مسجد خوب

هم هست و همه آنها امام دارد. ما چرا این جور شدیم؟ چرا بین ایران و ترکیه این تفاوت وجود دارد؟ وضع بعضی از کشورهای عربی از این هم بهتر است. مساجد آنها نظافت و طهارت و ظاهر زیبایی خود را حفظ کردند؛ ولی در مساجد ما این اشکالات وجود دارد.^۱

ما جمهوریت و حاکمیت مردم را از مساجد داریم

ما جمهوریت و حاکمیت مردم را از مساجد داریم. تداوم این هم مرهون اعتبار مساجد است. اگر روزی اعتبار مساجد و روحانیت را از ما بگیرند؛ همچنین اگر اعتبار مفسران گرامی الهی را از ما بگیرند، دوباره همان تفرقه و بی‌هویتی در دنیای اسلام پدید خواهد آمد. مسجد باید چنین خاصیتی داشته باشد که محل تجمع و اتحاد واقعی - نه جسمی - و همدلی مردم باشد؛ یعنی محور پیام و اراده خداوند باشد. ائمه جماعات نقش مهم تلاقی مردم و خدا را بسیار بسیار جدی بگیرند. وقتی امام خمینی برنامه‌های جهاد را شروع کرد، بسیاری به این امر عقیده نداشتند. بعضی هر پرچمی را که قبل از ظهور حضرت حجت در برابر حکومت بر افراشته شود، محکوم و منحرف تلقی می‌کردند. امام این مسئله و این مطالب و طلسم را شکستند. البته حضرت امام به تنهایی نمی‌توانستند؛ بلکه خود با شاگردان شایسته‌ای که تربیت کرده بودند، راه را باز کردند. ایشان در صحبت‌های خود همیشه به ما می‌گفتند: شما هر جا می‌روید، از مسجد شروع کنید و با مسجد سروکار داشته باشید.^۲

۱. خطبه‌های نماز جمعه، ۱۳۸۸/۲/۴.

۲. «مجموعه سخنرانی‌ها و مقالات پنجمین همایش بین‌المللی هفته جهانی مساجد،

تعیین استاندارد برای ساخت مساجد

نکته بسیار مهم دستورهایی است که ما درباره مساجد داریم. مساجد یک نهاد و شبکه گسترده‌ای است که هر جا جمعیتی است باید آن باشد. شما چنین چیزی در هیچ کدام از نهادهای دیگر ندارید. طبق دستور صریح منابع دینی باید به مراکز جغرافیایی و جمعیتی اسلامی نگاه کنیم و استاندارد دینی هم برای جمعیت در نظر بگیریم؛ مثلاً برای سه هزار یا دو هزار جمعیت هر منطقه یک مسجد. یا یک فاصله جغرافیایی مثل پنج کیلومتر، سه کیلومتر و هر میزان که مردم بتوانند پیاده یا با وسائل آسان از خانه به مسجد برسند را در نظر بگیریم. اگر ما بخواهیم اسلامی و قرآنی باشیم باید سراسر کشور این طور باشد. نمی‌شود روستایی بدون مسجد نداشته باشد. نمی‌شود یک شهر در بعضی از محلاتش مسجد نباشد. نمی‌شود در مسیری که مردم می‌روند و انبوهی از مردم با وسائل عمومی می‌روند و در جاهایی که می‌ایستند؛ کنار قهوه‌خانه یا جاهای دیگر، مسجد نباشد و حتی در جاهایی که مردم در حال حرکت هستند؛ مثل قطار و هواپیما.^۱

روایات، مخالف ساخت مساجد مجلل است

بعضی از روایات که ما می‌بینیم مخالفت می‌کنند، با این مخالفانند که مساجد را مجلل بسازیم؛ اما در عمل این طور نیست؛ یعنی اتفاقی که در حکومت اسلامی افتاده، مساجد مجلل ساخته شده‌اند؛ البته همان روزهایی که خود پیغمبر صلی الله علیه و آله بودند و در عصر پیغمبر صلی الله علیه و آله به دلیل شرایط موجود،

مرداد ۱۳۸۴ «فروغ مسجد»، ج ۳؛ تهران: مرکز رسیدگی به امور مساجد، موسسه فرهنگی
تقلین؛ ۱۳۸۵؛ ص ۳۱-۴۰.
۱. خطبه‌های نماز جمعه، ۱۳۸۸/۳/۱.

مساجد بسیار ساده بود. حتی یک بحث جدی هست که اصلاً مسجد می‌تواند سقف داشته باشد یا نه. و این بحث‌ها بود؛ اما به تدریج نیاز جامعه اسلامی و واقعیت‌های موجود کم کم مساجد را به شکل کنونی درآورده است. این بحثی است که الان باید دنبالش رفت و حدود مساجد را باید در نظر گرفت و سر این مسئله قاعدتاً باید یک بحث اساسی و جامعه‌شناسانه و تاریخی و مبانی دینی شود.^۱

نظام، دولت و دستگاه‌های مدیریتی کشور باید به مسجد بهای

بیشتری بدهند

حقیقتاً از این ظرفیت عظیم به صورت شبکه عظیم الاهی در کشور باید بتوانیم در تمام ساعات ممکن بهره بگیریم و اینها به صورت مراکز انسان‌ساز در خدمت جامعه باشند؛ البته نظام، دولت و دستگاه‌های مدیریتی کشور باید به مسجد بهای بیشتری بدهند. من نمی‌خواهم بگویم همه مسئولیت مساجد را دولت بر عهده بگیرد و این خیلی خوب هم نیست. بهتر این است که آن را خود مردم بر عهده بگیرند و مردم خودشان را شریک بدانند. بهتر این است که مردم انفاق کنند؛ ولی دولت هم باید مواظب باشد که اگر یک جایی دست مردم نمی‌رسد و امکانات از قدرت مردم خارج است، خودش حضور داشته باشد.^۲

۱. خطبه‌های نماز جمعه، ۱۳۸۸/۲/۴.

۲. «مجموعه سخنرانی‌ها و مقالات پنجمین همایش بین‌المللی هفته جهانی مساجد، مرداد ۱۳۸۳» فرورغ مسجد، ج ۲؛ تهران: مرکز رسیدگی به امور مساجد، موسسه فرهنگی تقلین؛ ۱۳۸۴؛ ص ۵۷-۶۶.

مساجد، محل تلاقی مردم با مسئولان و مدیران جامعه است

از جمله نکات مهمی که برای مسجد تعریف و عمل شده و در زمان پیغمبر مطرح بوده است، آن نقطه تلاقی مردم با مسئولان و مدیران جامعه است؛ چون مبنای دین اسلام مردم بودند و مسجد در نظر مردم مؤلفه‌ای است بین خدا و خلق که از وحی آغاز می‌شود و با مبلغان و مفسران وحی ادامه می‌یابد؛ از این رو نقطه جغرافیایی آن مسجد است.^۱

طرح پیشنهادی در کیفیت اداره مساجد

در مورد مساجد من دیروز مسئله‌ای به ذهنم رسید؛ البته خیلی سطحی است. تردید داشتم که به این خامی مطرح کنم؛ ولی حالا مطرح می‌کنیم نه اینکه عقیده‌ای است که روی آن ایستاده‌ام. گروهی از برادران ما از قم،^۲ آمده بودند که مسئله مهم آنان در مورد کیفیت اداره مساجد بود. سازمانی که برنامه‌های مساجد را با هم هماهنگ کند، باید کجا باشد؟ آیا دولت این کار را بکند؟ سازمان تبلیغات این کار انجام دهد؟ یک سازمان دیگری باشد؟ اگر جای دیگری است، آن کجاست؟ مسئله جدی است. الان ما مساجدمان هماهنگ نیستند. پیش‌نمازهایمان هم هماهنگ نیستند؛ چون مرکزی برای هماهنگی نداریم. ائمه جمعه چون شورای سیاست‌گذاری دارند تا حدودی در تبلیغات خود هماهنگی دارند؛ اما مساجد این طور چیزی ندارند.

۱. «مجموعه سخنرانی‌ها و مقالات پنجمین همایش بین‌المللی هفته جهانی مساجد، مرداد ۱۳۸۴» فروغ مسجد، ج ۳؛ تهران: مرکز رسیدگی به امور مساجد، مؤسسه فرهنگی تقلین؛ ۱۳۸۵؛ ص ۳۱-۴۰.

۲. دانش آموختگان مؤسسه مسجد.

روزانه میلیون‌ها نفر سر و کار شان با این مساجد است. چه بکنیم؟ چیزی در همان جلسه به ذهنم رسید. بحث کردیم. نپخته است و شاید هم بهتر بود پخته شود؛ سپس مطرح کنیم؛ اما می‌گوییم و شما خودتان دنبال کنید. شما که دارید برای نماز کار می‌کنید، روی این هم کار کنید ببینید، کجا می‌رسیم.

چه عیبی دارد مساجد را از پایین شروع کنیم. از دهستان‌ها. مساجد یک دهستان با هم شورایی تشکیل دهند و ائمه مساجد و مجموعه این دهستان‌ها در یک بخش، شورای بالاتری درست بکند. استاندارها هم می‌توانند کمک کنند. مجموعه این شوراهای شهرستان‌ها شورای شهرستان درست کنند و همین کاری که می‌خواهیم برای شوراهای کشوری انجام بدهیم و بعد این را به ایشان منتقل کنیم یک استان شورای عالی‌تر داشته باشد. برای همه مساجد انتخابی هم باشد؛ یعنی خود مثلاً پنج مسجد دهستان، یک نفر را نماینده می‌کنند او می‌آید در شورای بخش، شوراهای بخش‌ها یک نماینده انتخاب کنند. هر بخشی بیاید در استان. استان هم یک شورا دارد. بعد هم استان‌ها هر یکی یک نماینده بفرستد در قم یا تهران و یک شورای عالی درست کنند. اگر چنین سازمانی بود، بیاید. سازمان مستقل دموکراتیک انقلابی؛ دولتی هم نباشد. دلیلی هم ندارد دولتی باشد. بالاخره باید چند نفر از متفکرین ما جلو بیایند و این کار را انجام دهند. سازمانی می‌شود. ثبت می‌شود. شخصیت حقوقی است. آیین‌نامه دارد. عضویتش شرایط دارد. امتیازاتی دارد. می‌شود در شورای عالی و شورای استان‌ها برای همه جا تصمیمات مشابه و مناسب گرفت. برنامه‌های نماز، برنامه تبلیغ، برنامه مسجد، برنامه‌های جنبی، هر کاری که می‌خواهیم

بکنیم. تجربه‌هایمان را منتقل کنیم. اگر چنین سازمانی به وجود بیاید انتخابی هم باشد. سالی یک بار یا دو سالی یک بار یا چهار سالی یک بار انتخابات برگزار کنند و عوض شوند. آنان که بهترند، بیایند.

آن وقت این سازمان بتواند هم برای نماز در مساجد و هم برای خود مساجد و هم برای برنامه‌های مختلف، برای امور مساجد نشریه‌ای داشته باشد. نشریه‌ای که پایه‌اش در پنجاه و هفت هزار مسجد باشد.

برای بحث‌های سیاسی و جناحی مساجد باید در این آیین‌نامه‌ها فکری کرد که به این مسائل آلوده نشوند. اگر چه این سازمان دولتی نیست؛ ولی می‌تواند برنامه‌های خوبی داشته باشد. اگر شما که در این کار اهل عمل هستید، وارد میدان هستید به همراه گروه و برادرانی که در قم دنبال این کار هستند، همکاری کنید و دنبال این کار را بگیرید، شاید به جایی برسیم و با هم گام موثری برای نماز و مسجد برداریم. در این صورت می‌شود به گونه‌ای عمل کرد که دیگر وابسته به اینجا و آنجا هم نباشد. از درون خودش می‌تواند بودجه خودش را درآورد.^۱

در حکومت اسلامی مسجد نمی‌تواند تافته‌ای جدا بافته و جدای از مجموعه نظام شکل بگیرد

امروزه روحانیت و اسلام و تشیع و اهل‌بیت همه جا باید باشند و نمی‌شود مسجد تافته‌ای جدا بافته و جدای از مجموعه نظام شکل بگیرد؛ چون اگر با شکل‌گیری این اتفاق ممکن است که نظام آسیب ببیند. من نمی‌خواهم بگویم این را دولت اداره بکند. اینکه هیچ وقت خواسته هیچ

---

۱. هشتمین اجلاس سراسری نماز.

کس نبوده؛ اما باید یک نوع ارتباط اساسی باشد که مصالح حکومت اسلامی و مدیریت کلان جامعه با مدیریت مساجد تناقض پیدا نکند. اگر این اتفاق بیفتد ممکن است ما در یک بعد مسجد را معمو ر کنیم؛ اما در یک بعد همه چیز را از دست بدهیم. بالاترها و حکومت و نظام آن موقع باز باید به حالت انزوا عمل کنیم. دوباره باید از بیست سال دیگر برگردیم این جور عمل کنیم. نمی‌شود؛ چون فرض بر این است که قرآن، حکومت و نظام و مدیریت را با هم دیده؛ مثل زمان خود پیغمبر. ما الگو داریم. در زمان پیغمبر، پیغمبر حاکم مطلق جامعه بودند. مساجد هم بی‌ارتباط نبودند. آنجایی که مرکز خودشان بود، جاهای دیگر هم که مسجدی ساخته می‌شد، با سیاست پیغمبر هماهنگ بود. الان ممکن است یک مقدار مسائل تفاوت داشته باشد؛ ولی در عین حال فرض بر این است که حکومت، حکومت اسلامی است. ما در نظام اسلامی به دنبال مسجد بدون حکومت نیستیم. مسجدی که اهداف نظام اسلامی را پیگیری کند؛ ولی با شیوه‌هایی که مردمی است با راهکارهای خاص خودش که البته این خودش یک ابتکاری می‌خواهد. این اولین تجربه ما است. ما تا به حال چنین تجربه تاریخی نداریم؛ جز از زمان پیغمبر که زمان پیغمبر مگر چند مسجد بود؟ و این مسائل چقدر بوده؟ آن بحث دیگری است. خیلی نمی‌شد این الگو فکر کنیم؛ ولی روح آن مسئله اینجا می‌آید.^۱

نقش مساجد در سیاست‌های فرهنگی چشم انداز بیست ساله

در چشم‌انداز، برنامه و راهکار نیست؛ اما الزامات هست. این برنامه‌ها،

---

۱. دیدار با اعضای مؤسسه مسجد، ۱۹/۲/۱۳۸۰.

پنج ساله است که باید تنظیم شود و ما هم باید نظارت کنیم که این بیست سال پیشرفت را بسنجیم و ببینیم درست جلو می‌رویم یا نه؟ بخشی از آن فرهنگی است که برای شما می‌خوانم. در امور فرهنگی تقریباً اینها سیاست کلی است:

یک: تقویت روحیه ایمان و ایثار. عنصر فداکاری عامل اصلی اقتدار است. بحث مساجد را محور قرار دادیم در جایگاه عامل اصلی اقتدار ملی و تقویت مبانی ارزشی و تقویت اعتماد به نفس ملی که شما علما باید در ساختن این محور اساسی نقش ویژه و فراوانی داشته باشید و مساجد باید حقیقتاً نقش خودشان را ایفا کنند تا این ایمان و ایثار و روحیه ارزشی را حفظ کنند.

دو: ایجاد جامعه‌ای سالم و اخلاقی و مبتنی بر ارزش‌های اسلامی و فرهنگ مدار و شهروندانی آگاه، عزتمند و برخوردار از ملاک‌های درستکاری و احساس رضایتمندی. تحمیلی هم نباشد و واقعاً از آنچه انتخاب می‌کنند راضی باشند.

سه: رشد و اعتلای فرهنگ ایران و اسلام که باز در اینجا مساجد یکی از نمادهای بسیار بسیار ارزشمند هنرها و مسائل معنوی است.

چهار: پیشبرد راهبرد گفتگوی میان تمدن‌ها و فرهنگ‌ها در سطوح ملی، منطقه‌ای و بین‌المللی. ما فکر می‌کنیم که مساجد در ابعاد گوناگون و فراوانی می‌توانند اینجا میدان‌داری کنند. این هفته تکریم مساجد که شما دارید، اگر یک حالت جهانی به خود بگیرد و بتوانید این مسئله را جهانی‌تر عمل کنید، با ارتباط عمل کنیم. فکر می‌کنیم یکی از مراکز خیلی خوب آن است که شما می‌توانید برای فرهنگ‌های جهان درست کنید.

پنج: ارتقاع نقش و جایگاه زنان در توسعه اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و سیاسی کشور و تقویت نهاد خانواده. خانم‌ها در این دوره اسلامی ثابت کردند که استعدادهايشان اگر بیشتر از مردها نیست، کمتر هم نیست و بهترین نمونه آن همین مسابقات علمی کنکور است که منکر ندارد و مساجد خوشبختانه به نقش زنان توجه کرده‌اند. این مسئله شکل سازمانی به خود گرفته و باید واقعاً این مسائل را بیشتر از گذشته جدی بگیریم.

شش: نهادسازی در جهت تولید و ترویج علم و تحقیق و افزایش سطح کشور در تولیدات علمی جهان و گسترش تعمیق نهضت نرم‌افزاری و تأکید در رویکرد خلاقیت و نوآوری. شک نکنیم که غربی‌ها در بسیاری از علوم از ما جلو هستند و شک نکنیم که استعدادهای دنیای اسلام زنده به گور شده است. ما باید تلاش کنیم که بتوانیم آن جایگاه اسلامی علم را در دنیا به اسم خدا به اسم آسمان و به عنوان پیام الهی و رسالت پیغمبر، معرفی کنیم. خیلی زشت است که ببینیم که دنیای مسیحیت که آن روزها در جهل مطلق زندگی می‌کرد، امروزه از ما جلو باشد و هست و ما واقعاً باید روی این خیلی تکیه کنیم که باز مساجد و علمایی که در مساجد هستند، می‌توانند برای این زمینه خیلی کار کنند.

هفت: توسعه علوم و فناوری‌های جدید شامل فناوری زیستی، ریز فناوری (نانو)، فناوری فرهنگی، فناوری زیست محیطی، و فناوری‌های مواد جدید. اینها الان موتور حرکت دانش بشری هستند که به کل دستگاه‌های علمی کشور مربوط می‌شود.

هشت: توسعه، توسعه ارتباطات، زیرساخت‌های ارتباطی و فناوری اطلاعات مناسب با پیشرفت‌های جهانی که البته مسجد خودش پایگاه

۱۰۰ ..... جایگاه مساجد در نظام اسلامی از منظر قرآن

اطلاع رسانی است و ابزار اطلاع رسانی را شما باید استخدام کنید که به تدریج استخدام می‌کنید تا ارتباط جهانی برقرار کنید.

در بحث چشم انداز و ترسیم آینده بیست ساله کشورمان باید جایگاه عظیمی برای مساجد در نظر بگیریم. اگر بخواهیم این اهداف و این چشم‌انداز محقق شود، ده‌ها هزار مسجد و ده‌ها هزار علمای مسجد و میلیون‌ها عشاق مسجد که همراه قدسیت دینی و علمی در مسجد حضور پیدا می‌کنند، با تبدیل مسجد به پایگاه علمی، آموزشی و اطلاع رسانی درست و پاک کردن آلودگی‌های فردی و اجتماعی، نقش اول را می‌تواند در اهداف چشم انداز بیست ساله تأمین کنند. ان شاءالله بتوانیم در بیست سال آینده مساجدمان را در موقعیت ممتازی از خانه‌های خدا در روی زمین و مرکز ساختن انسان در چشم انداز ببینیم.^۱

مصوبات مجمع تشخیص مصلحت در مورد مساجد

از کارهای ما در حکومت اسلامی این است که توجه بیشتری به مساجد بکنیم. ما به آنچه در شأن مساجد است عمل نکردیم. اگر هم کاری شد، خیلی کم بود. باید خیلی بیشتر عمل کنیم. از لحاظ جغرافیایی، خیلی از اماکن ما مسجد ندارد. از لحاظ بهره‌برداری خیلی از مسجدهای ساخته شده امام جماعت ندارد و در آنها بسته است و غبار گرفته است. از لحاظ مدیریت، خیلی از مساجد ما مدیریت‌های ضعیفی دارند و گاهی هم دکان می‌شود برای افراد و گروه‌ها که از آنجا استفاده بکنند. مسجد باید با مدیریت عالم،

۱. «مجموعه سخنرانی‌ها و مقالات پنجمین همایش بین‌المللی هفته جهانی مساجد، مرداد ۱۳۸۳» فروغ مسجد، ج ۲؛ تهران: مرکز رسیدگی به امور مساجد، موسسه فرهنگی تقلین؛ ۱۳۸۴؛ ص ۵۷ - ۶۶.

عادل، آگاه آشنا به اداره جامعه اسلامی به او سپرده شود و امت را اداره بکند که اینها در مصوبات ما هم آمده که ان شاءالله رهبری هم اینها را تصویب و ابلاغ کنند و درباره مساجد سیاست‌های کلی داشته باشیم. این چند بند را که می‌خوانم از مصوبات مجمع تشخیص مصلحت در مورد مساجد است.

یک: توسعه ظرفیت مساجد و بازگشت به جایگاه اصلی آن، که قرآن و پیغمبر صلی الله علیه و آله به ما یاد دادند در جایگاه رکن اساسی جامعه اسلامی. با ترویج و تبیین جایگاه و نقش مسجد در جامعه که من وظیفه‌ام را دارم انجام می‌دهم، انتظار دارم خطبای دیگر جمعه هم این کار را بکنند و محققان و نویسندگان هم همین کار را ادامه دهند. تشویق و ترغیب مردم به ساخت و تجهیز مساجد. مسجدی که مردم بسازند، خیلی رونق بیشتری پیدا خواهد کرد البته حکومت هر کمکی می‌تواند باید بکند؛ ولی باید از طریق گسترش فرهنگ وقف، نذر و سایر خیرات و برات مردمی باشد.

دو: کمک موثر نظام به احداث، توسعه، تجهیز، تعمیر، نگهداری مساجد متناسب با نیازهای جغرافیایی و جمعیتی؛ مثلاً سه هزار نفر برای یک مسجد یا فاصله‌ها مبتنی بر شاخصه‌های مطلوب با بهره‌گیری از معماری و هنر اسلامی - ایرانی در کلان‌شهرها، شهرها، روستاها؛ مخصوصاً الزام به تأسیس مسجد در مراکز میان راهی، شهرک‌های جدید و در حال طراحی و ساخت.

سه: سازماندهی مساجد مبتنی بر تمرکز و اهداف و سیاست‌ها و سیاستگذاری‌ها با حفظ بعد مردمی مسجد. من نمی‌گویم حکومتی نباشد. حکومت هم مثل مردم است. از مردم است؛ ولی آنی که می‌ماند حضور

۱۰۲ ..... جایگاه مساجد در نظام اسلامی از منظر قرآن

مردم است که باید در همه بخش‌ها حضور داشته باشد و محوریت امام جماعت. الان در بعضی از مساجد امام جماعت محور نیست. گروه‌هایی هستند اعمال نفوذ می‌کنند. افرادی هستند که به اسم هیئت امنای که او هنوز قبول ندارد اعمال نفوذ می‌کنند. مسجد باید مدیرش ائمه جماعات باشند؛ یعنی هیئت امنای می‌خواهد. آنان کمک‌های فراوانی می‌کنند خیلی خدمت انجام می‌دهند؛ ولی او باید هیئت امنای را قبول داشته باشد و به امضای او برسند. دستگاه‌های دیگری هستند که به مسجد می‌آیند خدمت می‌کنند و استفاده می‌کنند. اینها هم دستگاه‌های فرهنگی هستند که باید با هماهنگی ائمه جماعات باشد.

چهار: ارتقای کارآمدی و افزایش کیفیت و قابلیت‌های مساجد در عرصه‌های مختلف برای پاسخگویی به نیازهای جامعه؛ به‌ویژه نسل جوان و فرهنگ سازی برای حضور بیشتر مردم در مساجد و شرکت در نماز جمعه و جماعات.

ما فقط در نقش یک مشاور این چیزها را می‌نویسیم. تصویب ما تصویب نهایی نیست و طبق قانون اساسی می‌فرستیم خدمت رهبری و ایشان هر قسمتش را قبول دارد یا اگر چیزی لازم دیدند اضافه می‌کنند و ابلاغ می‌کنند؛ بعد عمل می‌شود. ان شاء الله بر اساس اینها می‌شود از این به بعد بکوشیم شبکه مساجدمان را قرآنی و مهم‌ترین پایگاه استحکام جهان اسلام و پیشرفت جهان اسلام کنیم.^۱

---

۱. خطبه‌های نماز جمعه، ۱/۳/۱۳۸۸.